

Provincie Noord-Brabant

LEVENDIG BRABANT 2030

Integraal beleidskader
cultuur, erfgoed,
sport en vrijetijd

november 2022

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD

SAMENVATTING

1. EEN NIEUW BELEIDSKADER

- 1.1. Waarom een nieuw beleidskader?
- 1.2. We beginnen niet op nul
- 1.3. Doorwerking van de omgevingsvisie
- 1.4. Rollen en kernwaarden

2. ONZE ANALYSE

- 2.1. De vier sectoren in beeld
- 2.2. Trends in beeld gebracht
- 2.3. De gevolgen voor een Levendig Brabant
- 2.4. Brabanders aan het woord: digitaal en op straat
- 2.5. Wat is levendig eigenlijk?
- 2.6. In gesprek met onze partners en experts

3. ONZE AMBITIE

- 3.1. Ambitie
- 3.2. Levendigheid voor iedereen
- 3.3. Een aantrekkelijk en innovatief Brabant
- 3.4. In verbinding met maatschappelijke opgaven

3 4. ONZE DOELEN 40

- 4.1. Hoofddoelen en subdoelen 42

4 5. DE IMPACT ONDERZOCHT 50

- 5.1. Vraagstelling en aanpak 51
- 5.2. Verwachte effecten sector cultuur 52
- 5.3. Verwachte effecten sector erfgoed 53
- 5.4. Impact van Corona 53
- 5.5. Aandachtspunten voor de uitvoering 54

20 6. OP WEG NAAR UITVOERING 55

26 7. FINANCIËN, AANDACHTSPUNTEN EN INDICATOREN 61

- 27 7.1. Financiële doorkijk 62
- 28 7.2. Aandachtspunten, risico's en kansen uitvoeringsagenda
Levendig Brabant 2030 64
- 30 7.3. Indicatoren 65

33 BIJLAGEN 68

- 35 Bijlage 1: Facts & Figures cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd 69
- 36 Bijlage 2: Impactonderzoek: overzicht, kansen en risico's 74
- 37 Bijlage 3: Provinciale activiteiten per sector en doel 76
- 38

VOORWOORD

Met trots presenteer ik u het nieuwe beleidskader Levendig Brabant 2030, waarmee het provinciebestuur nog meer inwoners, werknemers en bezoekers van Brabant wil laten genieten van cultuur, erfgoed, sport en ons Brabants vrijetijdsaanbod. Dit beleid is ontwikkeld om Brabant voor zoveel mogelijk mensen een fijne en leuke plek te laten zijn. Om te wonen, werken en te recreëren.

Zoals Provinciale Staten (PS) hebben afgesproken in het Addendum op het Bestuursakkoord 2020-2023 'Samen bouwen aan de kwaliteit van Brabant' is Levendig Brabant een integraal beleidskader voor de sectoren cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd. Dit nieuwe beleidskader, waarvoor PS middels het statenbesluit van 26 maart 2021 opdracht hebben verleend, is nodig omdat de huidige beleidskaders zijn verouderd. Daarnaast zijn er allerlei maatschappelijke ontwikkelingen, zoals COVID en de energiecrisis, die de omgeving voor cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd (in sommige gevallen blijvend) hebben veranderd.

We realiseren ons heel goed dat de vier sectoren de afgelopen twee jaar ontzettend hard zijn geraakt door de COVID-pandemie en dat de gevolgen daarvan nog steeds merkbaar zijn. Ook de energiecrisis, als gevolg van de situatie in Oekraïne, heeft een enorme impact op de cultuur-, erfgoed-, sport- en vrijetijdsector. Door COVID en de energiecrisis zijn de sectoren ontwricht en ik wil benadrukken dat we daar terdege rekening mee houden in het uitvoeringsprogramma 2023.

De nieuwe koers staat op de stevige basis die de afgelopen jaren is gelegd. Levendig Brabant 2030 geeft aan wat al goed is en werkt en legt tegelijkertijd nieuwe accenten. Waarbij de vier sectoren integraal en in nauwere samenhang gaan werken, elkaars krachten benutten, slimme cross overs laten ontstaan en oog hebben voor de eigenheid van die sectoren. Zo zijn we in staat de maatschappelijke impact van de inzet van de provincie nog verder te vergroten.

Naar verwachting beslissen PS half december 2022 over dit nieuwe beleidskader. Het door PS vastgestelde beleidskader zet vervolgens de koers voor de uitvoeringsagenda's 2024-2027 en 2028-2031 die Gedeputeerde Staten in respectievelijk tweede kwartaal 2023 en in 2027 opstellen. De uitvoeringsagenda's geven antwoord op de vraag welke budgetten er zijn en welke concrete activiteiten de komende jaren tot 2030 worden ontplooid. Zodanig dat we samen met de vier sectoren gaan werken aan een nog levendiger Brabant!

Ik dank alle betrokkenen voor hun input die is gebruikt bij het opstellen van dit beleidskader.

Stijn Smeulders

Gedeputeerde voor cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd

SAMENVATTING

Allerlei actuele maatschappelijke ontwikkelingen vragen om initiatief. Denk bijvoorbeeld aan het klimaat, de energietransitie en de druk op ruimte en natuur. Of aan het belang van brede welvaart. Of aan het gevoel van een steeds groter wordende groep mensen in onze samenleving dat ze er niet bij horen, dat ze niet mee kunnen doen. Levendig Brabant 2030 wil met cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd bijdragen aan een levendig Brabant voor iedereen. We willen dat Brabant aantrekkelijk is voor inwoners, voor bezoekers en voor buitenlandse werknemers. Samen bouwen we aan een Brabant dat onderscheidend is, waar tradities en innovatie samengaan. Omdat creativiteit, innovatie, inspiratie en verbeeldingskracht broodnodig zijn bij het aanpakken van onze maatschappelijke opgaven.

Het beleidskader heet niet voor niets Levendig Brabant. Levendig Brabant is een integraal beleidskader voor de sectoren cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd. Het schetst de hoofdlijnen van het beleid in de komende jaren. Waarbij de provincie samen met de vier sectoren verder werken aan een nog levendiger Brabant. Intensieve samenwerking, slimme cross-overs en het benutten van elkaars talenten: dat vormt de kern van het nieuwe beleidskader. Waarbij we, uiteraard, oog hebben voor de eigenheid van de sectoren. Het beleidskader zet zo de koers uit voor de uitvoeringsagenda's die Gedeputeerde Staten in 2023 en 2027 gaan opstellen. Daar en dan worden de verdere (concrete) keuzes voor de uitvoering gemaakt.

De Omgevingsvisie staat aan de basis van Levendig Brabant. Daarin staat samenhang en integraliteit centraal. Als kans om privaat, maatschappelijk en publiek handelen rond maatschappelijke opgaven in samenhang te bekijken. En zo de kwaliteit van wonen, werken en (be)leven in Brabant voor de Brabander verder te verbeteren. Het accent voor ons beleid ligt daarmee op de maatschappelijke impact die we willen bewerkstelligen voor alle inwoners van Brabant. Het beleidskader zoekt nadrukkelijk verbindingen tussen cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd en onze maatschappelijke opgaven.

Bekijk hier
de video!

Eldorado - een muzikaal
theaterspektakel op buitenlocaties
in Noord-Brabant.

Levendig is (vooral) datgene waarvan inwoners, bezoekers en internationale werknemers vinden dat het levendig is. Ze hebben per definitie een brede kijk op dat wat Brabant levendig maakt. Voor hen speelt het onderscheid tussen sectoren niet. Zij denken – als vanzelfsprekend – integraal.

Om een scherp beeld te krijgen wat Brabanders onder een levendig Brabant verstaan, zijn we dat aan hen gaan vragen. Voorop staat, dat de inwoners Brabant nu al levendig vinden. Uit de bevindingen blijkt dat ze Brabant karakteristiek, onderscheidend, levendig en aantrekkelijk vinden. Brabant vinden ze mooi en er is veel te doen. Brabanders vinden het belangrijk dat zoveel mogelijk mensen kunnen en mogen meedoen, ook al is dat door allerlei omstandigheden niet altijd gemakkelijk. Als de Brabander het voor het zeggen heeft, dan heeft de provincie naast aandacht voor de harde, fysieke kant van de leefwereld óók aandacht voor de zachte kant van de leefwereld: de sociale samenhang.

Levendig Brabant is, zo zeggen veel Brabanders, van en voor iedereen. Dan gaat het over de Brabanders die er van oudsher wonen, over de mensen die zich voor een aantal jaren in de provincie vestigen, over Brabanders die hier niet geboren zijn, maar voor wie Brabant nu een nieuw thuis is en over bezoekers die het prettig vinden om er zo nu en dan eens te komen recreëren. Levendig Brabant verdeelt niet, maar nodigt uit. Maar die levendigheid is er niet 'als vanzelf'.

“Levendig Brabant is erop gericht een aantrekkelijk leef-, woon- en verblijfsklimaat in stand te houden en versterken.”

Onze ambitie voor 2030 is dat cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd bijdragen aan een levendig Brabant voor iedereen. We willen dat Brabant aantrekkelijk is voor inwoners, voor bezoekers en voor buitenlandse werknemers. Samen bouwen we aan een Brabant dat onderscheidend is, waar tradities en innovatie samengaan. Waar we creativiteit, innovatie, inspiratie en verbeeldingskracht inzetten bij de aanpak van onze maatschappelijke opgaven.

De ambitie is vertaald in vijf hoofddoelen. Het eerste doel is kortweg dat er een passend aanbod is voor iedereen: het aanbod van de producten en diensten van de vier sectoren sluit in 2030 aan op de behoeften van Brabanders, buitenlandse werknemers en bezoekers. Het aanbod draagt eraan bij dat Brabant een aantrekkelijke en fijne plek is om te wonen en te werken. Het tweede doel is een inclusief aanbod: voor elke Brabander is een passend aanbod op het gebied van cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd. Ook voor doelgroepen die nu nog niet of onvoldoende worden bereikt. Het derde doel is gericht op innovatie en vernieuwing: de vier sectoren zijn vitaal en hebben voldoende ruimte en mogelijkheden om te vernieuwen. Daarmee sluiten we aan op het innovatieve profiel van Brabant. Het vierde doel is gericht op jongeren en talentontwikkeling: jongeren worden door aanbod van cultuur, erfgoed en sport breed gestimuleerd. Toptalenten dragen bij aan de vernieuwing van het aanbod en krijgen kansen om zich te ontwikkelen in hun eerste stappen naar een beroepspraktijk. Het vijfde doel is dat Levendig Brabant met cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd bijdraagt aan een gezonde en aantrekkelijke omgeving om te wonen, werken en recreëren. Een omgeving waar voldoende te doen en te beleven is, waar cultuurhistorie behouden blijft en de sectoren verbonden zijn met de maatschappelijke opgaven.

Theaterfestival
Boulevard

Cofinanciering van instellingen die onderdeel uitmaken van de nationale culturele basisinfrastructuur (BIS), het concept van de verhaallijnen binnen de erfgoedsector, en het naar Brabant halen van topsportevenementen: dat blijft in stand. Ook de stevige basis in de vier sectoren met onze uitvoeringsorganisaties koesteren we. Maar hun impact willen we met een betere programmatische aansturing vergroten. De nieuwe accenten die worden gezet, zullen voornamelijk te maken hebben met meer scherpheid in de positie en rol die de provincie in aanvulling op de wettelijke taken kiest. Met altijd in het achterhoofd waar en hoe we als provincie het verschil kunnen maken.

Zo zet het beleidskader een heldere koers uit. In 2023 en 2027 stellen we een uitvoeringsagenda op. Daar en dan worden de concrete keuzes voor de uitvoering gemaakt: antwoord op de vraag hoe we de komende jaren tot 2030 die strategische doelen gaan invullen en welke activiteiten hiervoor worden ontplooid. We bouwen verder, trots op wat we als provincie samen met de vier sectoren allemaal hebben gedaan en bereikt.

Het realiseren van onze ambitie en doelen: dat kunnen we als provincie niet alleen. Een belangrijke wijziging in dit beleidskader is de grotere provinciale rol die we willen innemen als het om 'beweging stimuleren' gaat. Ook dat kunnen we niet alleen: als provincie zijn we afhankelijk van initiatiefnemers die plannen willen ontwikkelen die aansluiten bij onze ambitie. We zijn afhankelijk van andere overheden, van maatschappelijke organisaties en van private partijen om nieuwe initiatieven mogelijk te maken. We zijn bovendien afhankelijk van het ambitieniveau en bijbehorende financiële ruimte die gecreëerd worden in de komende bestuursakkoorden. Want de financiële consequentie van deze rol is dat op termijn budgettaire flexibiliteit nodig is om mee te kunnen bewegen met nieuwe voorstellen en initiatieven die in de samenleving ontstaan.

01.

EEN NIEUW
BELEIDSKADER

Opwettense watermolen in Nuenen

1. EEN NIEUW BELEIDSKADER

Een provinciaal beleidskader geeft de koers aan wat we met het provinciale beleid willen bereiken. Hierin leggen we vast welke ambities en doelen we nastreven en welke rol we voor onszelf als provincie zien. Beleidskaders zijn statische documenten die richting geven in een dynamische praktijk. Logisch dus, dat deze periodiek aan vernieuwing toe zijn. Provinciale Staten hebben op 26 maart 2021 besloten een nieuw kader op te laten stellen. De – daarop volgende – startnotitie is op 19 november 2021 oordeelsvormend door PS besproken. Met het beleidskader Levendig Brabant 2030 stellen Provinciale Staten de ambities en doelen tot en met 2030 vast voor het provinciale beleid op gebied van cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd. Op basis hiervan zullen Gedeputeerde Staten in 2023 een uitvoeringsagenda opstellen, waarin wordt aangegeven hoe we de komende jaren aan de doelstellingen zullen bijdragen en welke activiteiten we zullen ontplooiën.

1.1. WAAROM EEN NIEUW BELEIDSKADER

Onze huidige beleidskaders voor erfgoed en voor cultuur, sport en vrijetijd lopen eind van dit jaar af. De afgelopen jaren zijn op basis van onze vigerende beleidskaders mooie resultaten geboekt. De intrinsieke en maatschappelijke waarde van cultuur, erfgoed, sport en de vrijetijdssector staat onomstotelijk vast. Dat biedt een stevige basis voor ons toekomstig beleid.

Ondertussen vragen in de samenleving allerlei ontwikkelingen om aandacht die ten tijde van vaststelling van de vigerend beleidskaders minder actueel waren. Denk bijvoorbeeld aan veranderingen rond klimaat, energie, de almaar toenemende druk op ruimte, maar bijvoorbeeld ook het belang van (positieve) gezondheid en brede welvaart - alleen al dat belang is in de afgelopen jaren extra benadrukt door de impact die covid op onze samenleving heeft gehad (en nog steeds heeft). Ook de door de provincie enkele jaren geleden vastgestelde Omgevingsvisie zorgt voor nieuwe beleidskaders. Afgesproken is immers dat de Omgevingsvisie leidend is voor alle provinciale beleidsprocessen.

Bovendien is deze bestuursperiode gekozen om te komen tot één gezamenlijk beleidskader 'Levendig Brabant'. Een integraal beleidskader voor de vier sectoren cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd. Waarbij we tegelijkertijd nadrukkelijk oog hebben voor de eigenheid van elk van de sectoren. Want integraal beleid betekent niet dat alle beleidsinstrumenten voor alle sectoren altijd gelijk hoeven te zijn.

Tot slot is in deze bestuursperiode expliciet de opdracht geformuleerd om toe te werken naar een meerjarige begroting waarin meerjarige inkomsten en uitgaven met elkaar in evenwicht zijn. Terwijl het onderscheid 'structureel' en 'incidenteel' in het verleden soms louter op toeval berustten. Deze nieuwe begrotingssystematiek vormt het uitgangspunt voor dit beleidskader.

Wat bedoelen we met (intrinsieke) waarde?

Wanneer gesproken wordt over de waarde van cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd, dan wordt naast economische, maatschappelijke en individuele waarden ook vaak gesproken over intrinsieke waarde. De economische waarden gaan onder meer over de mate waarin iets bijdraagt aan het Bruto Nationaal Product, de werkgelegenheid en de bijdrage aan de aantrekkelijkheid van een stad of gebied en daarmee op positieve effecten op het vestigingsklimaat. De sociaal-maatschappelijke waarden hebben betrekking op positieve bijdragen aan identiteit, sociale cohesie, participatie en integratie. En wanneer gesproken wordt over individuele waarden, dan gaat het over mogelijkheden voor individuele ontplooiing, een positief effect op de (mentale) gezondheid, een gevoel van 'erbij horen', gewoon iets doen omdat men het leuk vindt en het welzijn van mensen. Deze 'extra' waarden ontstaan dan en daar waar ruimte is voor de intrinsieke waarde. We beschrijven in hoofdstuk twee wat we onder cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd verstaan en zoomen in op de (intrinsieke) waarde ervan.

“Dit is een integraal beleidskader voor de vier sectoren waarbij we oog hebben voor de eigenheid van iedere sector.”

1.2. WE BEGINNEN NIET OP NUL

We beschikken in Brabant over dynamische cultuur-, erfgoed-, sport- en vrijetijdsectoren. In de afgelopen jaren hebben tal van mooie voorbeelden de kracht van deze vier sectoren laten zien. Recent deed bijvoorbeeld de Vuelta Brabant aan en heeft ook eerder het WK Handboogschieten plaatsgevonden. Beiden gingen vergezeld met mooie projecten (de zogenaamde side-events) waarin de verbinding wordt gelegd met andere maatschappelijke vraagstukken in de samenleving. Ook is onze Brabantse culturele infrastructuur aanzienlijk versterkt. Veel van onze culturele voorzieningen hebben zich naar een hoger niveau doorontwikkeld onder andere door ondersteuning vanuit impuls gelden en het Brabant C fonds. Meer instellingen maken nu deel uit van de nationale Basisinfrastructuur (BIS), waardoor er meer Rijksgeld voor cultuur naar Brabant komt. We ondersteunen de leesbevordering via de bibliotheken en jaarlijks maken duizenden kinderen via cultuureducatie kennis met cultuur. Een activiteit die door nagenoeg alle Brabantse gemeenten wordt gesteund. Toptalenten in de sport en cultuur vinden in Brabant al jaren ondersteuning door onze Brabantse unieke ondersteuningsprogramma's (Talenthub en Topsportcentrum) en zijn zo in staat om de (inter)nationale top te bereiken of een beroepspraktijk op te bouwen.

Onze belangrijkste monumenten en erfgoedcomplexen hebben we behouden. Niet alleen door het mogelijk maken van restauraties, maar ook door actief bij te dragen aan het zoeken naar nieuwe gebruikers (herbestemming van het vastgoed), onder andere via het ontwikkelprogramma Grote Erfgoedcomplexen. Zoals bijvoorbeeld de voormalige leerfabriek KVL in Oisterwijk, het oude mengvoeder complex CHV in Veghel, [Fort Sabina](#), de Donge Centrale in Geertruidenberg en de kloosters Sint-Catharinadal in Oosterhout en Mariadal in Roosendaal. Naast het uitvoeren van onze wettelijke taken op het gebied van ondersteuning van bibliotheken en het behoud van erfgoed en archeologie hebben we focus in ons erfgoedbeleid aangebracht. Bijvoorbeeld door ons nadrukkelijk te richten op vier

verhaallijnen 'Bevochten, Religieus, Innovatief en Bestuurlijk Brabant'. Waarbij we de ambitie hebben geformuleerd om deze verhalen door te geven aan volgende generaties. Rond de verhaallijnen Bevochten en Religieus Brabant zijn stevige netwerken ontstaan: rondom de Brabantse Kloosters (na de viering van het Kloosterjaar in 2021), rondom herdenking Tweede Wereldoorlog (Crossroads) en onze cultuurhistorische verdedigingslijnes de Hollandse Waterlinies (uitgeroepen tot UNESCO werelderfgoed) en de Zuiderwaterlinie. De Brabant Cloud zorgt ervoor dat Brabants erfgoed steeds meer digitaal toegankelijk is.

De bekendheid van Brabant bij buitenlandse bezoekers is verder gegroeid. Slimme marketing en campagnes brachten Brabant onder de aandacht van de (inter)nationale markt.

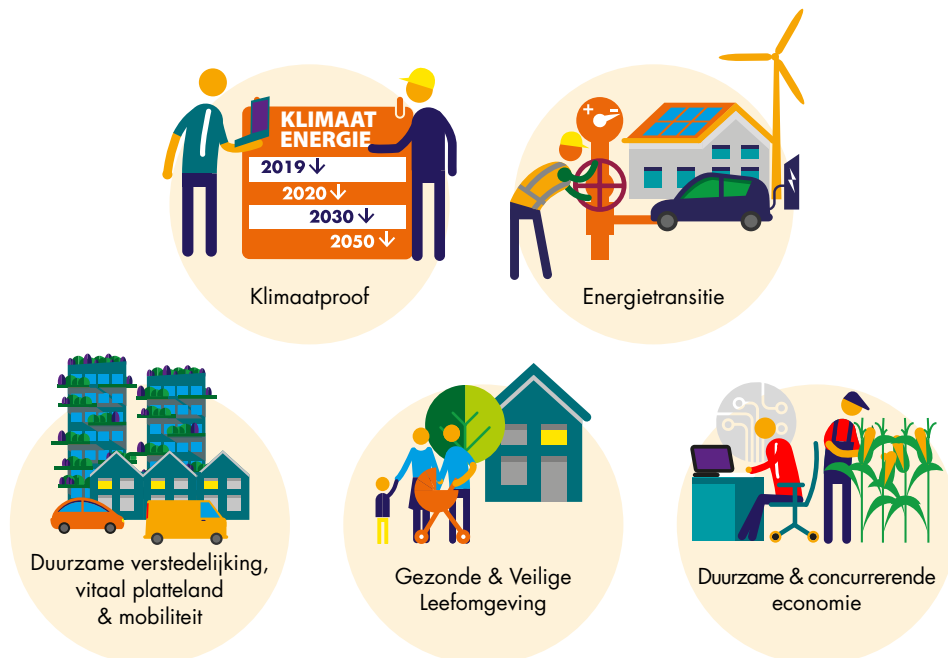
Kortom: we hebben veel bereikt. Daarmee is Brabant uiteraard niet 'af.' Integendeel. In de vier sectoren is continue vernieuwing eigenlijk de maat der dingen: vernieuwen en impulsen geven is nodig om ook in de toekomst aantrekkelijk en levendig te blijven. Alleen zo slagen we erin dat ons beleid goed blijft aansluiten bij wat er leeft. De wensen van gebruikers, inwoners en bezoekers veranderen immers in de tijd. Om die reden hebben we trends en ontwikkelingen in beeld gebracht. Hebben we gesproken met inwoners, experts en betrokkenen. Zo hebben we input opgehaald om de koers voor 2030 te bepalen. Wat we daarvan opgestoken hebben, schetsen we in het volgende hoofdstuk.

**Bekijk hier
de video van
Fort Sabina**

1.3. DOORWERKING VAN DE OMGEVINGSVISIE

Zoals eerder is aangegeven is de [Omgevingsvisie leidend voor alle provinciale beleidsprocessen](#). De Omgevingsvisie stelt de kwaliteit van Brabant voor de Brabander centraal. De visie benoemt vijf aandachtsgebieden waarop kwaliteit geborgd moet zijn en waar voortdurend naar verbetering moet worden gezocht. Allereerst gaat het dan over een gezonde en veilige leefomgeving met waarborg voor de omgevingskwaliteit. In de tweede plaats over de energie- en grondstoffentransitie en een klimaatproof Brabant. Het derde aandachtsgebied is de duurzame verstedelijking en een vitaal platteland. Ten vierde gaat het over mobiliteit en in de vijfde plaats wijst de Omgevingsvisie op een duurzame en concurrerende economie. Brede welvaart en gezondheid zijn hier vervolgens aan toegevoegd als opgaven die alle overige opgaven raken en doorkruisen.

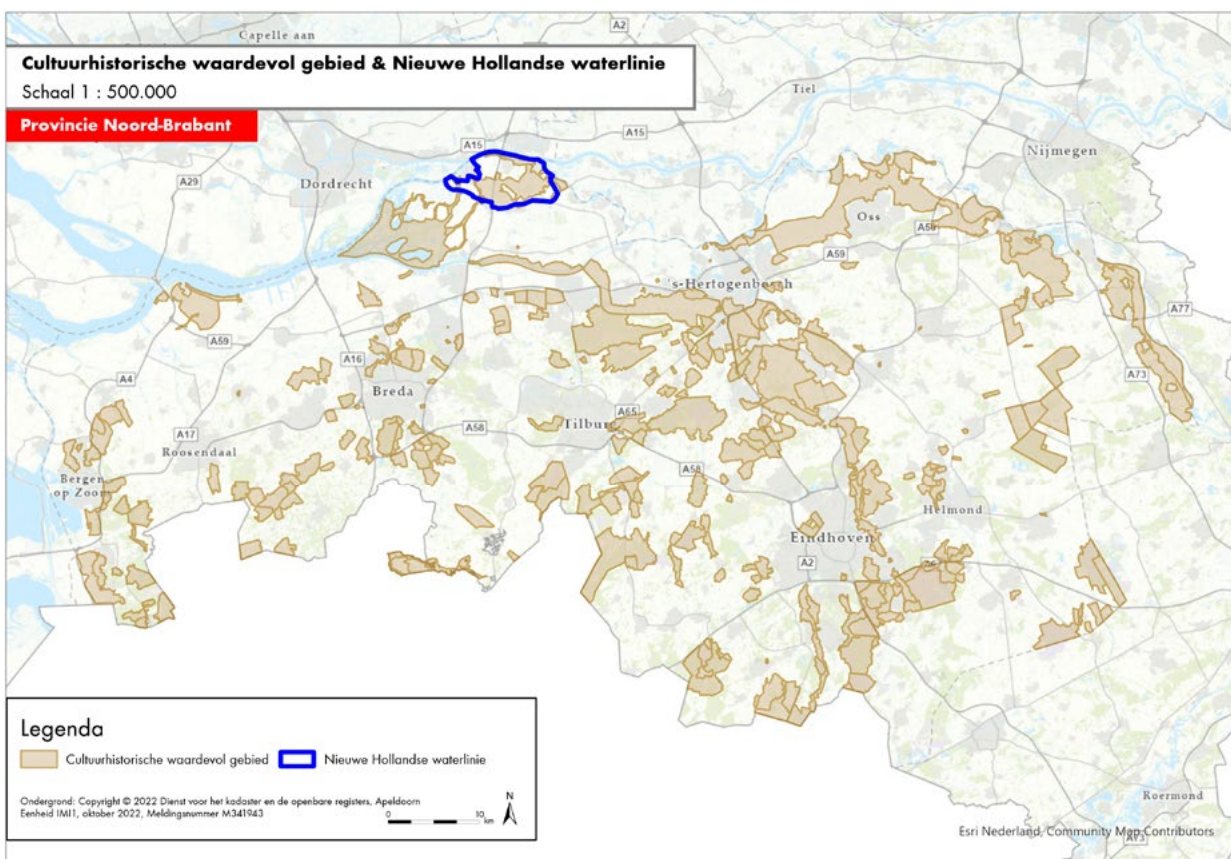

In de Omgevingsvisie ligt de focus vooral op de fysieke omgeving, waardoor deze visie in beperkte mate inzoomt op – vaak wat zachtere – waarden van de vier sectoren cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd. Op een aantal punten, zoals landschap en voorzieningen, raken de activiteiten van de vier sectoren aan de fysieke kant van de Omgevingsvisie.

Tegelijkertijd is de link van dit beleidskader met de Omgevingsvisie onlosmakelijk. Onze 'ruimte' is namelijk rijkelijk gevuld met cultuurhistorische artefacten, die onze omgeving zijn eigen identiteit geven. Brabant is gedurende een eeuwenlang proces van transformatie en innovatie omgevormd tot een – overwegend – agrarisch cultuurlandschap. Ook de industriële, de religieuze, de bestuurlijke en de militaire geschiedenis hebben sterk bijgedragen aan de vorming van het Brabantse landschap. De aantrekkelijkheid van het huidige Noord-Brabant hangt dus voor een deel samen met ons gemeenschappelijk verleden: de ontginningsgeschiedenis. De Cultuurhistorische Waardenkaart heeft in beeld gebracht waar de vroegere ontginnings- en bewoningsgeschiedenis nog goed afleesbaar zijn en geeft daarmee een goed beeld van de herkomstwaarden. Daar waar nu nog in hoge mate samenhang is tussen die geschiedenis en het huidige landschap heeft de provincie een aantal unieke cultuurhistorische gebieden aangeduid die vanuit het schaalniveau van de provincie van unieke waarde zijn en één vanuit nationale schaal (Werkinggebied: Cultuurhistorische Waarden en Werkinggebied: Hollandse Waterlinies). Maar ook in de gebieden daarbuiten is het ontginningslandschap een belangrijke drager van de kwaliteiten en de identiteit van Brabant.

Vanwege het schaalniveau, de uniciteit en kwetsbaarheid van deze waarden is er sprake van provinciaal belang. Dat cultuurhistorische Brabant willen we zoveel mogelijk behouden. Aantasting van archeologische en cultuurhistorische waarden en kenmerken zijn onomkeerbaar. En dus beschermen we deze waarden met behulp van de Omgevingswet (via instructieregels) in onze Omgevingsverordening Noord-Brabant. Met als doel omgevingskwaliteit en daarmee de aantrekkelijkheid van Noord-Brabant te versterken.

Naast de in 2018 vastgestelde Omgevingsvisie is de Structuurvisie RO op dit moment nog van kracht. Deze structuurvisie komt te vervallen zodra de Omgevingswet, alsmede de Omgevingsverordening Noord-Brabant, in werking treden. Door het vervallen van de structuurvisie dient de aansturing van de Cultuurhistorische Waardenkaart op een andere wijze geregeld te worden. Dit doen wij middels dit beleidskader. Het beleidskader biedt inzicht in de provinciale doelen van het beleid ten aanzien van cultuurhistorie én vormt de grondslag voor provinciaal handelen.

Figuur 1: Werkingsgebieden Hollandse Waterlinies en Cultuurhistorische Waarden

[Bekijk de CHW kaart online](#)

Een goede leefomgeving vraagt om meer dan alleen aandacht voor fysieke aspecten zoals schone lucht, water, bodem, enzovoort. Daarom voegt de provincie met het beleidskader Levendig Brabant aandacht voor de niet-fysieke kanten van de leefomgeving aan de Omgevingsvisie toe. Ook hierbij is het vertrekpunt voor beleid dat we de kwaliteit van Brabant willen vasthouden en verbeteren. Het gaat dan over de levendigheid en aantrekkelijkheid die de vier sectoren aan de leefomgeving toevoegen. Levendig Brabant draagt bijvoorbeeld ook bij aan brede welvaart, gezondheid en een concurrerende en duurzame economie. Daarnaast kijken we nadrukkelijk ook naar de wijze waarop de vier sectoren kunnen bijdragen aan de maatschappelijke opgaven. We werken met al ons beleid aan een kwalitatief goede leefomgeving, zoeken naar de beste rolverdeling tussen de verschillende overheden en andere partijen en willen doelgericht opereren, op zoek naar synergie en naar waar we de meeste toegevoegde waarde hebben.

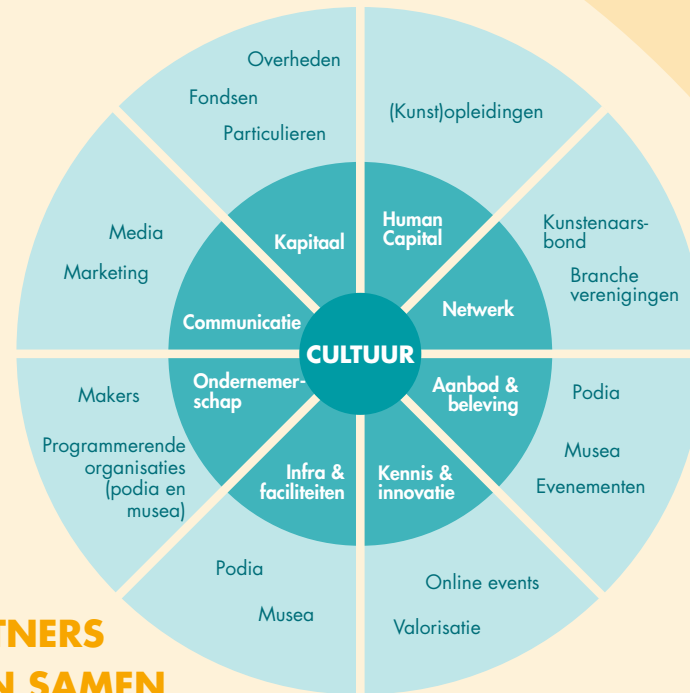
In de praktijk vraagt dit om een heroriëntatie van het provinciaal beleid, een herbezinning op de sturingsfilosofie van de provincie en op de rollen die de provincie vervult ten opzichte van de vier sectoren cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd die samen de ecosystemen van Levendig Brabant vormen.

**“Dit beleidskader voegt
aandacht voor de niet-fysieke
kanten van de leefomgeving toe.”**

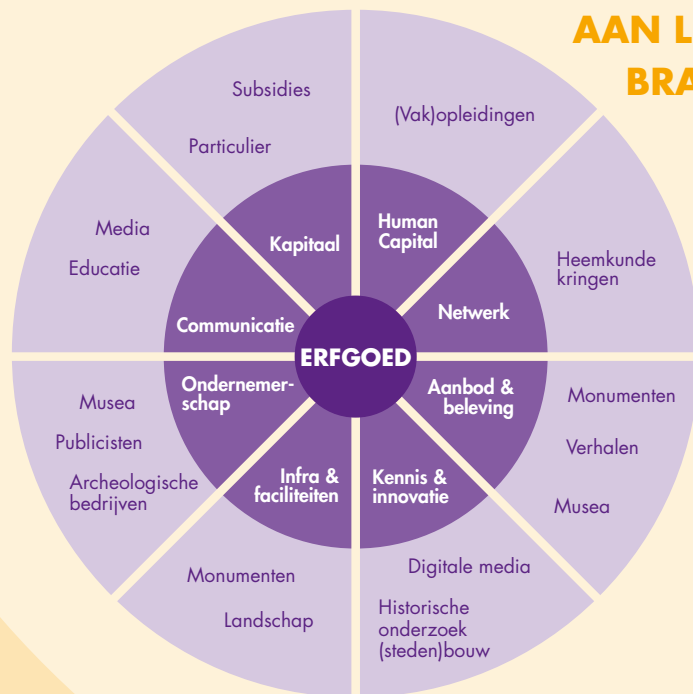
Het begrip ecosysteem

Maatschappelijke uitdagingen vragen om een actieve overheid die samen met andere partijen maatschappelijke vraagstukken oppakt. Om de samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties te optimaliseren, werkt het om te denken in ecosystemen. Een ecosysteem is een zelfregulerend netwerk waarin vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties, ondernemers, overheid en onderwijs samenwerken aan bijvoorbeeld maatschappelijke opgaven, of het in stand houden van een bepaalde kwaliteit (van aanbod). Een ecosysteem is niet star en niet vastomlijnd.

Het uitgangspunt van de ecosysteemgedachte is dat elke organisatie vanuit de eigen intenties een bijdrage levert. Om impact te generen is het belangrijk dat initiatieven niet los van elkaar opereren, maar dat ze elkaar positief versterken en op elkaar inhaken. Door de samenhang in het ecosysteem hebben bepaalde ontwikkelingen in het systeem, zoals bijvoorbeeld wijzigingen vanuit beleid of het wegvallen van organisaties, direct invloed op de werking van het hele ecosysteem. Een verandering in het ecosysteem heeft ook –vaak– invloed op andere onderdelen van het ecosysteem. En vraagt dan van partijen een nieuwe visie op hun rol. Om sterke regionale ecosystemen te realiseren, is grondige kennis nodig van ecosysteemontwikkeling, de setting en de regionale stakeholders. Inzicht in wie wat en wanneer doet is daarbij cruciaal.

**PARTNERS
WERKEN SAMEN
AAN LEVENDIG
BRABANT**

1.4. ROLLEN EN KERNWAARDEN

We realiseren ons dat de provinciale financiële bijdrage aan de vier sectoren relatief beperkt is. Het Rijk (inclusief de Rijksfondsen), gemeenten en de markt dragen meer bij. Als middenbestuur is de provincie vaak niet als eerste aan zet. Uiteraard hebben we als provincie ambities. Omdat we daadwerkelijk iets aan de sectoren kunnen toevoegen: zo kunnen wij bijvoorbeeld juist dat laatste puzzelstukje zijn waardoor gewenste ontwikkelingen mogelijk gemaakt worden. We streven naar een beter samenspel tussen alle 'spelers in het veld', waarbij de provincie complementair is aan andere overheden, private en maatschappelijke partijen.

De provincie heeft met de Omgevingsvisie een nieuwe manier van werken geïntroduceerd met een duidelijke focus op de Brabanders en op de maatschappelijke opgaven en waarbij steeds de vraag naar het waarom, naar de maatschappelijke impact, centraal staat. We zoeken met het beleidskader Levendig Brabant naar een goede aansluiting bij de behoeften die in Brabant leven. Behoeftes van inwoners en bezoekers, van bedrijven, maatschappelijke opgaven, de regio, enzovoort. We willen werken aan een klimaat waarin de vier sectoren samen tot volle wasdom kunnen komen, juist doordat evident is dat zij in behoeftes voorzien. Daarbij gaan we voor meerwaarde-creatie en voor sociale innovatie (en daarmee sluiten we aan op de vijf kernwaarden uit de Omgevingsvisie).

Meerwaarde-creatie

De provincie werkt aan ontwikkelingen die meerwaarde hebben voor onze leefomgeving. Aan het realiseren van maatschappelijke impact. Daarom kijken we nadrukkelijk naar mogelijke effecten op sociale inclusie, welvaart, veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit. Maar ook naar het bieden van mogelijkheden aan inwoners om mee te doen. Of te kunnen profiteren van ontwikkelingen. Meerwaardecreatie 'lukt' alleen als de basis op orde is en blijft. We leggen de nadruk op het bevorderen van duurzame initiatieven. Met die brede blik stimuleren we dat Brabant sterker, slimmer en meer circulair wordt. Daarbij hebben we aandacht voor de kwaliteit van leven 'hier en nu', zonder dat dit in economisch, sociaal-cultureel of ecologisch opzicht, ten koste gaat van de kwaliteit van leven 'elders en later'.

Technische en sociale innovatie

De provincie zet in op duurzame innovaties: die stimuleren we. Zo dragen we zowel bij aan een hoge levensstandaard, als aan oplossingen van complexe maatschappelijke vraagstukken op het gebied van zorg, energie, klimaat en mobiliteit. Brabant is in zekere zin één groot 'living lab': de vier sectoren cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd dragen nieuwe ideeën aan en gaan er actief mee aan de slag. Als provincie geven we vernieuwers en voorlopers ruimte als deze bijdragen aan een betere leefomgeving. Dan helpen we ook bij het opschalen van initiatieven. We helpen regeldruk te verminderen en aanpassing van regelgeving te bevorderen. Experimenten (als oplossingen buiten de bestaande systemen) schuwen wij niet. Naast technologische innovatie is ook sociale innovatie in de maatschappelijke arena nodig. Alle Brabanders moeten mogen, kunnen en willen meedoen.

Wij onderscheiden daarbij drie rollen voor de provincie:

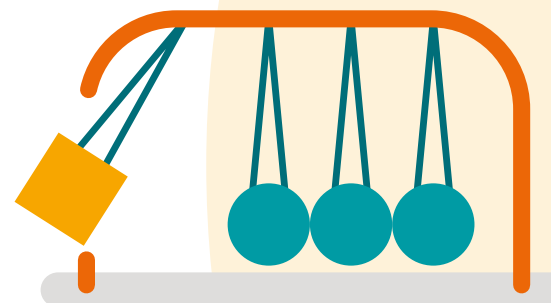
A) Richting geven

Aan die rol geven we invulling door visies te formuleren, door beleidskaders vast te stellen en heldere doelen te stellen. Waarbij we als provincie regisseren op bovengemeentelijke ontwikkelingen, uiteraard vanuit gemeenschappelijk belang.

B) Beweging stimuleren

Dit doen we met inzet van kennis, alsook door het onderling verbinden van onze opgebouwde kennis en netwerken. De provincie beschikt over een groot netwerk en kan vanuit haar rol als middenbestuur overzicht creëren bij (nieuwe) ontwikkelingen, verbindingen leggen, onderzoek entameren, signalen bundelen om schaal te maken, ervaringen van elders inbrengen en kennis verspreiden.

C) Ontwikkelingen mogelijk maken

Door programma's op te stellen met middelen om doelen te realiseren, maken we ontwikkelingen ook daadwerkelijk mogelijk. Met als uiteindelijke doel dat, via een divers pakket van beleidsinstrumenten, datgene wordt gerealiseerd dat aansluit bij waar in Brabant behoefte aan is. Daar past programmatisch-geladen-financiering bij, waarbij vooraf sturingsafspraken worden geformuleerd.

02.

ONZE ANALYSE

2. ONZE ANALYSE

Dit beleidskader is niet in alle eenzaamheid achter de schrijftafel ontstaan. In de afgelopen maanden hebben we onze ogen en oren te luister gelegd. We hebben gekeken naar ontwikkelingen in de samenleving, trends en ontwikkelingen bestudeerd, burgers opgezocht en experts en belanghebbenden gesproken. We zijn gestart met het inventariseren welke gegevens er allemaal zijn over de vier sectoren. Door [hier](#) te klikken, krijgt u een kort overzicht te zien van de stappen die de afgelopen tijd zijn gezet.

2.1. DE VIER SECTOREN IN BEELD

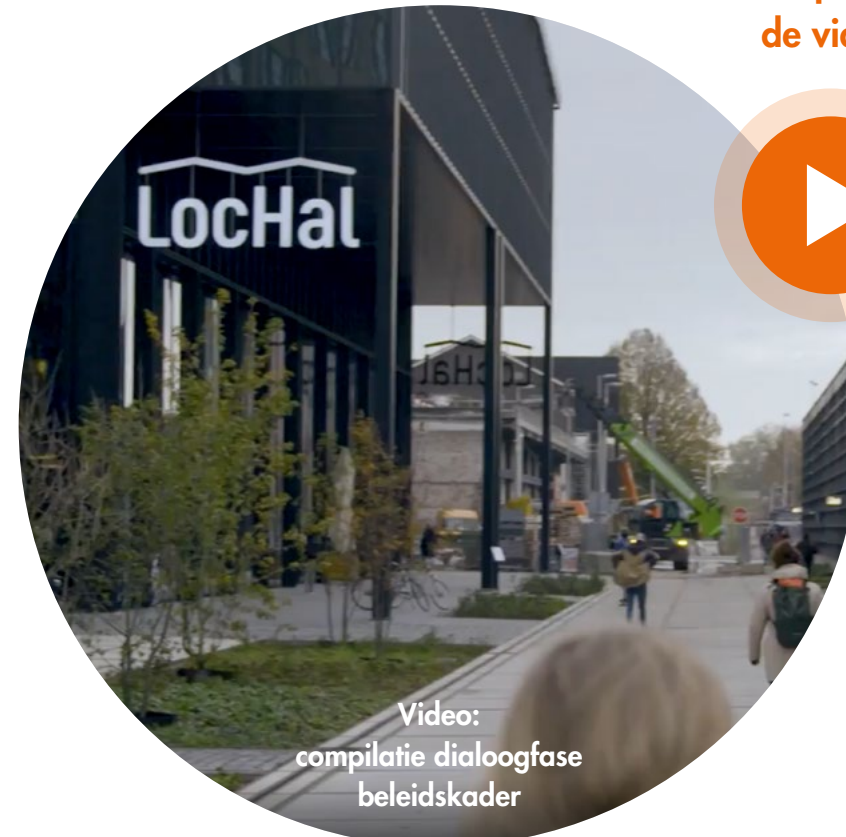
We beschikken over veel gegevens over de vier sectoren die we als achtergrondinformatie hebben gebruikt voor dit beleidskader. Daarnaast hebben we ook gebruik gemaakt van een aantal onderzoeken. Hieronder lichten we er enkele toe; zie ook bijlage 1 [‘Facts & Figures’](#).

Quick Scan op basis van bestaande data

Uit een [quick scan van Het PON & Telos](#) blijkt dat de bestaande, beschikbare data zowel Brabantbreed als regionaal een beperkt beeld bieden. Op dit moment ontbreekt de informatie om per regio een compleet beeld te schetsen van het voorzieningenniveau en de financiële inzet. De oorzaken hiervoor zijn divers: de benodigde data zijn niet op het juiste meetniveau (COROP-regio/gemeente) beschikbaar; er zijn geen openbaar toegankelijke (bron-) data op de gewenste thema's/indicatoren; sommige data zijn niet actueel.

Het PON & Telos concludeert op basis van beschikbare data dat mensen steeds meer waarde hechten aan de maatschappelijke functie van cultuur, erfgoed, sport en recreatie. Ze dragen bij aan gelukkige, actieve, sociale, vitale en gezonde mensen. Daarnaast zorgen ze voor een stukje identiteit; mensen voelen zich verbonden met een plek of groep mensen. Opvallend daarbij is de sociale component:

Bekijk hier
de video

Video:
compilatie dialoogfase
beleidskader

- Nieuwe vormen van participatie: klassieke sociale verbanden zoals verenigingen staan onder druk, met name door individualisering en digitalisering.
- Groeiende sociale scheidslijnen: niet iedereen kan of wil in gelijke mate gebruik maken van het aanbod in de vier terreinen. Dat heeft voornamelijk te maken met opleidingsniveau, deze scheidslijnen zijn niet gevonden voor woonplaats.
- Mismatch tussen vraag en aanbod: slechts een klein deel van de Brabantse bevolking maakt op dit moment gebruik van het Brabantse culturele aanbod dat ondersteund wordt door de provincie. Wat recreatie en sport betreft zien ze dat de actieradius van Brabanders voor recreatie en sport klein is: voornamelijk binnen de eigen gemeente of buurgemeente (binnenschoolse cultuureducatie buiten beschouwing gelaten).

Onderzoek naar regionale verschillen

In het kader van de totstandkoming van dit beleidskader heeft Het PON & Telos onderzocht of er verschillen zijn tussen de vier regio's wat betreft de behoeften. Die blijken er nauwelijks te zijn; [klik hier](#) voor bijlage 2 'Regio's vergeleken'. Ook is onderzocht wat de verschillen tussen dorp en stad zijn: [klik hier](#)

Dit onderzoek is gebaseerd op de Culturele Smaak van Brabanders, dat in 2013 en 2020 door Het PON & Telos is onderzocht. Wat vinden de Brabanders van het huidige aanbod? Van welk aanbod maken onze inwoners gebruik? En waarom doen ze dat? De Culturele Smaak van Brabanders geeft inzicht in hun culturele gedrag: [klik hier](#) voor motivaties, trends en ontwikkelingen die Brabant-breed spelen als het over cultuur (en erfgoed) gaat.

Onderzoek 'Waarde van cultuur'

Uit het onderzoek [De Waarde van Cultuur 2022](#) waarin iedere twee jaar uitgebreid de staat van de culture sector in Brabant wordt onderzocht, blijkt onder andere dat Brabant gemiddeld een achtste plaats inneemt ten opzichte van andere provincies als het gaat om het aantal culturele voorzieningen/infrastructuur per inwoner. Als het om verschillende vormen van activiteiten gaat, neemt Brabant een zevende positie in. Qua geldstromen is het beeld eensluidend: zowel als het om de bijdrage van inwoners gaat, als over bijdragen van gemeenten, provincie of het Rijk: per inwoner wordt 210 euro per jaar aan cultuur besteed: dat is goed voor een plek onderaan de ranglijst.

Erfgoed is ook onderdeel van de waarde van cultuur. Daaruit blijkt erfgoedbezoek en waardering voor erfgoed opgenomen. Een belangrijke indicator voor erfgoed is de staat van onderhoud van monumenten. Van 18% van de monumenten in de categorie niet-woonhuis was de staat van onderhoud matig tot slecht, gemiddeld in Nederland ligt dit met circa 15% net iets lager.

Dutch Design Week
Eindhoven

De (intrinsieke) waarde van cultuur

Onder cultuur verstaan we hier alle menselijke, creatieve uitdrukkingsvormen. Vanuit het perspectief van de makers gaat het over scheppende activiteiten, een drive om iets te maken. In de kunst worden vaardigheden en creatieve verbeelding ingezet om te komen tot een bewuste creatie van iets moois of betekenisvol. Iets dat zichzelf tot doel heeft en uitdaagt en aanzet tot reflectie en/of uitnodigt om van te genieten.

Hoewel de scheidslijnen diffuus zijn, worden verschillende kunstvormen onderscheiden. Podiumkunsten: muziek, theater en dans (die elk zijn onderverdeeld in verschillende stijlen en genres. Denk aan klassiek, jazz en popmuziek, opera, toneel en cabaret). Beeldende kunsten: teken-, schilder- en grafische kunsten, beeldhouwkunst, installatiekunst. Audiovisuele kunsten: speelfilms, documentaires, animatiefilms, fotografie. Literatuur: proza (fictie en non-fictie), poëzie, kinder- en jeugdliteratuur. En toegepaste kunsten. Hierin staat ontwerp en de bruikbaarheid ervan centraal. Vormen van toegepaste kunsten zijn architectuur, design (van industriële vormgeving, ruimtelijk ontwerp, social design t/m grafische vormgeving en textiele vormgeving en mode), digitale-cultuur-toepassingen zoals multimedia design en serious gaming.

De intrinsieke waarde van cultuur gaat over de waarde die de sector uniek maakt en onderscheidt van andere sectoren. Dus dat gaat over het vermogen tot creatieve verbeelding en de betekenis ervan voor mensen. In kunst en cultuur draait het niet alleen om de herkenning van het bekende, maar juist ook om het verkennen van het onbekende, het verlegt grenzen en verruimt de horizon van het publiek. De intrinsieke waarde bij het publiek gaat over persoonlijke, subjectieve ervaringen van individuen. Waarom mensen muziek luisteren, een boek lezen of een film, voorstelling of museum bezoeken; men zoekt vermaak, wil geboeid raken, heeft behoefte aan reflectie, verstilling, wil meegenomen worden in een andere wereld, heeft behoefte aan verrassing of verwondering, enzovoorts.

De (intrinsieke) waarde van erfgoed

Cultureel erfgoed is wat wij hebben geërfd van onze voorouders. Zaken die mensen waarderen, waar men zich mee identificeert en die men wil bewaren om van te genieten en/of te onderzoeken voor en door toekomstige generaties. Dat alles noemen we 'erfgoed'. Bij erfgoed gaat het niet alleen om gebouwen en landschap (cultuurhistorische waarden) uit het verleden, maar ook om voorwerpen, documenten en gebruiken uit vroeger tijden. Erfgoed kan materieel zijn (roerend en onroerend) en immaterieel (gebruiken en tradities). Erfgoed is van iedereen en iedereen kan meedoen in de zorg voor erfgoed.

De intrinsieke waarde van erfgoed gaat vooral over de cultuur-historische betekenis: het verhaal dat vertelt over ons verleden en dat ons maakt tot de Brabanders die we nu zijn. De aanwezigheid van erfgoed en de betrokkenheid van mensen hierbij vergroot de leefbaarheid, gemeenschapsgevoel, verbindt, geeft identiteit, maakt trots, inspireert en biedt houvast in onzekere tijden. Daarom is behoud van erfgoed en haar verhalen belangrijk. Erfgoed levert daarnaast een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit van de leefomgeving. Het draagt bij aan de profilering van een plek of een regio. Erfgoed kan daarmee richting geven aan regionale ruimtelijke ontwikkelingen.

De (intrinsieke) waarde van sport

Volgens de Dikke van Dale (2016) bestaat sport uit allerlei lichamelijke oefeningen en ontspanning waarbij vaardigheid, kracht en inzicht vereist worden. Op zichzelf een bruikbare definitie, waarbij voor ons met name relevant is om onderscheid te maken tussen breedtesport en topsport. Breedtesport gaat over de sportbeoefening door amateurs. Vaak wordt een onderverdeling gemaakt in georganiseerd en ongeorganiseerd sporten. De eerste heeft betrekking op het sporten bij verenigingen en (commerciële) clubs, de tweede gaat over het sporten in de openbare ruimte zonder georganiseerde accommodatie, begeleiding en/of competitie. Topsport gaat over de sportbeoefening als hoofdbezigheid van de sporter in een professionele sportomgeving. Bij topsport zijn prestaties leidend. Topsport kun je beoefenen, maar ook beleven; topsport vertegenwoordigt dan ook een belangrijke amusementswaarde en vrijetijdsbesteding.

De intrinsieke waarde van sport (breedte- zowel als topsport) is bij de beoefenaars eerst en vooral gelegen in deelnemen (het spel an sich, de prestaties, wedstrijden). Fysieke inspanning, ontspanning, een uitlaatklep, het verleggen van je grenzen, de beleving. En het sociale van samen met anderen zijn, erbij horen. Deze intrinsieke waarden zijn nauw verbonden met maatschappelijke waarden zoals welzijn en gezondheid.

Sport is belangrijk omdat het mensen blijer maakt en een uitlaatklep geeft. En omdat het bijdraagt aan gezondheid bovendien. Het gaat daarbij niet alleen meer over sporten, maar steeds vaker over het stimuleren van bewegen. En topsport voegt daaraan toe dat het mensen verbindt en trots maakt.

De (intrinsieke) waarde van vrijetijd

Vrije tijd (mét spatie) is de tijd die niet besteedt hoeft te worden aan noodzakelijke of verplichte activiteiten (denk aan werk, huishouden, zorg en studie). Die vrije tijd biedt mogelijkheid om dat te doen wat men graag doet en dat is waar vrijetijd (zonder spatie) op doelt: de vrijetijdbesteding. Tijd die je besteedt aan het beoefenen van een sport, televisiekijken, lezen, naar theater of naar de film gaan, eropuit voor een wandeling, enzovoorts. Ook toerisme en recreatie maken deel uit van vrijetijdbesteding.

Aan vrijetijd wordt in onze westerse samenleving grote waarde toegekend. Denk aan de behoefte om te onthaasten en ontspannen, want de boog kan niet altijd gespannen zijn. Mensen hechten ook aan betekenisvolle activiteiten en aan de sociale kant, het ontmoeten. Men vindt het belangrijk dat er iets te doen is en hecht aan een omgeving die uitnodigt om eropuit te gaan. Wanneer je enkel inzoomt op de economische impact met vragen als 'Hoeveel geld wordt ermee verdiend?' en 'Hoeveel banen levert het op?' dan versmal je de maatschappelijke betekenis. Wanneer je inzoomt op de vraag hoe de vrijetijdsbesteding bijdraagt aan een gevoel van welbevinden, dan zie je al snel een sterke verbinding met brede welvaart. Vrijwilligerswerk bijvoorbeeld bij de lokale sportvereniging, geeft mensen een gevoel van nuttig en van betekenis zijn.

2.2. TRENDS IN BEELD GEBRACHT

Maatschappelijke ontwikkelingen voltrekken zich in hoog tempo. Bovendien: ontwikkelingen van gisteren zijn wellicht anders dan die van vandaag en van morgen. COVID had een grote impact op Brabant². En op dit moment leiden de gevolgen van de oorlog in Oekraïne tot nieuwe uitdagingen. Als provincie zullen we steeds vaker flexibel moeten kunnen inspelen op actuele ontwikkelingen en (nieuwe) maatschappelijke opgaven. Dit vraagt – dus – om een beleidskader dat rekening kan houden met aanhoudende dynamiek en bijbehorende onzekerheid over de effecten van toekomstige ontwikkelingen. Een aantal trends is nu al zichtbaar. We vatten ze kort samen, aangezien zo duidelijk is tegen welke achtergrond dit beleidskader geschreven is.

De bevolking in Brabant groeit (11% tot 2050), vergrijsst en verandert van samenstelling. Brabant is en blijft een belangrijke economische groeimotor van Nederland³. Grote top(tech)clusters zijn de grote aanjagers van de werkgelegenheid: in deze kennisintensieve sector vervullen expats veel banen. Arbeidsmigranten vervullen bovendien een cruciale rol in landbouw en logistiek. Arbeidsmigratie zorgt er (mede) voor dat Brabant divers is en blijft.

Het geluk van de Brabander groeit evenredig met de economie (uit: De economie van Brabant in cijfers; bijlage bij het Beleidskader Economie Provincie Noord Brabant, pagina 61). Maar de economische motor loopt niet voor iedereen even hard: praktisch en theoretisch opgeleide Brabanders verschillen in werkzekerheid, gezondheid en levensverwachting, in toekomstverwachting en optimisme, in vertrouwen ten aanzien van politiek en overheid. Diezelfde verscheidenheid zien we ook terug in het gebruik en deelname aan de vier sectoren.

Onze (vrije) tijd zinvol invullen wordt (nog) belangrijker: we willen veel doen en hebben maar beperkt tijd. Beleving en gemak gaan steeds meer hand in hand. We willen verschillende belevenissen binnen handbereik. Tegelijk neemt de druk op schaarse ruimte toe. Ruimte voor woningen, voor bedrijvigheid, ruimte voor rivieren en ruimte voor groen ‘vechten’ als het ware met ruimte voor vrijetijdsvoorzieningen. Steden blijven een belangrijke bestemming voor vrijetijdsbesteding, maar ook de landelijke gebieden zijn belangrijk als recreatieruimte, met name voor sporten en onthaasten⁴.

In sociaal opzicht veranderen we ook: traditionele verbanden verzwakken. De aantrekkingskracht en omvang van het verenigingsleven en de kerk nemen af. Zo was 52% van de Brabanders in 2020 lid van een vereniging, terwijl dat in 2017 nog 69% was. Het aantal eenpersoonshuishoudens neemt de komende jaren (nog) verder toe. Sociale cohesie is minder vanzelfsprekend; eenzaamheid ligt op de loer⁵. Tot slot: ‘alles’ digitaliseert. Ook cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd. Door digitalisering ontstaan nieuwe mogelijkheden en belevingen van sport, cultuur, erfgoed en recreatie en toerisme die deels fysiek en deels digitaal zijn.

² Blanken c.s., Veranderende Kracht van Brabant; Onderzoek naar veerkracht & actiebereidheid in een bijzondere tijd, PON & Telos, 2021.

³ Panteia, Nederlandse Economie naar sector, regio en bedrijfsgrootte, 2021-2025. Nadere detaillering van CPB ramingen 2021 en MLT.

⁴ Effect van corona: toename binnenlandse vakantie en behoefte aan bewegen in landelijk gebied en elektrische fietsen.

⁵ Zie o.a. LKCA <https://www.lkca.nl/categorie/werkveld/cultuurparticipatie/>

2.3. DE GEVOLGEN VOOR EEN LEVENDIG BRABANT

De bevolkingsgroei vindt vooral plaats in stedelijke gebieden. Op die plekken ontstaan gaandeweg hoog-stedelijke milieus. Gevolg is dat de vraag 'daar' naar voorzieningen en recreatieruimte groeit. 'Elkaar toevallig kunnen ontmoeten' neemt in belang toe: cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd faciliteren ontmoeting en dragen bij aan sociale cohesie en het voorkomen van eenzaamheid. Door de verandering van de bevolkingssamenstelling veranderen ook de behoeften. Senioren zijn relatief koopkrachtig en bereid om geld uit te geven aan cultuur en vertier. Ze stellen wel andere eisen. Denk bijvoorbeeld aan de toegankelijkheid van voorzieningen. Buitenlandse werknemers op hun beurt, vragen om voor hen toegankelijke voorzieningen en activiteiten (bijvoorbeeld doordat ze in het Engels zijn). En jongeren stellen weer andere eisen aan cultuur, gebruik van erfgoed, sport en vrijetijd.

Brabanders geven aan dat ze verschillende belevenissen binnen handbereik wensen. Dat leidt tot vermenging van functies en tot kansen voor het stimuleren van combinatiebezoek (routes en arrangementen). Cultuur, erfgoed, sport en recreatie en toerisme groeien zo steeds meer naar elkaar toe: attracties combineren met vakantieparken om de verblijfstijd te rekken. Muziekevenementen worden meerdaags en bieden bovendien culturele en steeds vaker ook sportieve randprogrammering. Historisch erfgoed ontwikkelt zich tot een culturele hotspot of urban-sports locatie.

Het aantal sporters is in de afgelopen jaren toegenomen. Er wordt meer gesport in ongeorganiseerd verband, hoewel er weinig zicht is op deze nieuwe vormen van sporten⁶. Een vergelijkbaar beeld zien we bij cultuurbeoefening. Ook daar doen mensen kennis voor het ontwikkelen van vaardigheden steeds vaker op door het kijken naar online video's.

Kansen voor digitalisering zijn er voor cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd volop: denk aan hardloopapps, Instagramgroepen waarin je je al kunt verheugen op dat komende festival, E-sports, popconcerten die je kunt beleven via je VR-bril, een virtuele wandeling door het museum of het rondje wielrennen dat je online met vrienden deelt. Ook zijn we door de opkomst van nieuwe media in staat om ons wereldwijd virtueel te verenigen en ontstaan er nieuwe (digitale) gemeenschappen.

⁶ Zie o.a. LKCA <https://www.lkca.nl/categorie/werkveld/cultuurparticipatie/>

2.4. BRABANDERS AAN HET WOORD: DIGITAAL EN OP STRAAT

Om een scherper beeld te krijgen wat 'de gemiddelde Brabander' onder een levendig Brabant verstaat, zijn we met onze inwoners in gesprek gegaan. In eerste instantie is online met groepjes Brabanders gesproken (dit als gevolg van de toen geldende corona-beperkingen). Vervolgens zijn er straatgesprekken gehouden.

Video: In gesprek met Brabanders

We zetten de belangrijkste uitkomsten op een rij ([klik hier](#) voor het complete onderzoek). Allereerst roept 'Levendig Brabant' verschillende associaties bij mensen op, variërend van: evenementen, locaties, voorzieningen, cultuur, sfeer, activiteiten tot voorwaarden waar een levendig Brabant aan moet voldoen. Daarbij zijn de belangrijkste benoemde waarden en behoeften: gezelligheid, iets ontwikkelen of creëren, jezelf verrijken, van betekenis zijn, rust vinden, samen iets bereiken en voor jezelf zorgen.

Inwoners geven daarbij aan dat 'de basis van het bestaan wel op orde' moet zijn. Het gaat dan om zaken als wonen, gezondheid en voldoende inkomen. Aan cultuur, erfgoed, sport of vrijetijd denk je pas als je een plek hebt om te wonen. Het moet gezond en veilig zijn en men wil samenleven in een maatschappij met gelijke kansen voor iedereen. Deelnemers vinden het prettig dat er een divers aanbod is, ongeacht of men er zelf daadwerkelijk gebruik van maakt. Brabanders vinden het belangrijk dat ze de vrijheid hebben om te kiezen. De meeste deelnemers (jongeren uitgezonderd) gaven aan dat hun wensen en behoeften voor vrije tijd in de nabije toekomst (lees: na corona) waarschijnlijk niet veranderen, maar hun mogelijkheden om deel te nemen wellicht wel. Motivaties om van aanbod gebruik te maken, verschillen: zo wil de één bijvoorbeeld graag een concert bijwonen, degene die meegaat vindt vooral de gezelligheid, het sociale, belangrijk. Eenzelfde activiteit voorziet daarmee voor verschillende mensen in verschillende behoeften. Daarbij is de nabijheid van voorzieningen een belangrijke factor.

**Bekijk hier
de video**

Vervolgens zijn in het vervolgonderzoek 'Brabant met een zachte G' verspreid over Brabant, in verschillende dorpen en (grote) steden 575 open gesprekken gevoerd. Belangrijkste conclusie: het algehele gevoel over levendigheid in Brabant is positief. Ook komt naar voren dat deelnemers (en dan met name jongeren) het belangrijk vinden dat er levendigheid 'voor iedereen' is. De geluiden bleken grotendeels sector-overstijgend: in de opgetekende verhalen zat vaak een mix van sport, cultuur, vrije tijd en (in mindere mate) erfgoed. Ook kwamen thema's als mobiliteit, leefbaarheid, natuur en wonen veelvuldig naar voren.

Uit de opbrengsten zijn vijf hoofdonderwerpen te destilleren, waarvan de inwoners van Brabant stellen dat ze nodig zijn om Brabant levendig te houden. Dan gaat het respectievelijk om:

- 1) het centraal stellen van mensen (bijdragen aan saamhorigheid, beter inspelen op wensen van jongeren);
- 2) gevoel hebben voor de omgeving (de vier sectoren worden altijd in hun context beoordeeld: is er ook voldoende groen? Zijn er voldoende woningen? Zo ja, dan ook graag een levendig Brabant);
- 3) de activiteiten die ontplooid worden (als in: het totaalaanbod aan activiteiten, maar ook inclusiviteit of bijvoorbeeld nabijheid);
- 4) de randvoorwaarden (diversiteit in aanbod, nabijheid van aanbod); en
- 5) de rol van en relatie met de overheid zelf (bijvoorbeeld door inwoners te betrekken in te maken keuzes).

Uit de gesprekken blijkt dat wat onder Levendig Brabant verstaan wordt, mede afhankelijk is wat er op andere terreinen gebeurt. Natuurlijk gaat het beleidskader Levendig Brabant 2030 niet over onderwerpen als leegstand, woningbouw, bereikbaarheid of de levendigheid van stadscentra.

Maar we moeten ons rekenschap geven van het feit dat het oordeel van mensen over een levendig Brabant daar wel door beïnvloed wordt. Er is dus altijd een wisselwerking met andere beleidsopgaven. Dit onderstreept de noodzaak om integraal naar de opgaven te kijken en te werken. Daar komt nog eens bij dat (de effectiviteit van) het provinciale beleid mede afhankelijk is van wat partners doen, zoals gemeenten, maatschappelijke organisaties en ondernemers.

2.5. WAT IS LEVENDIG EIGENLIJK?

Een beleidskader met de titel 'Levendig Brabant' roept de vraag op wat levendigheid eigenlijk is. Levendig is (vooral) datgene waarvan inwoners, bezoekers en internationale werknemers vinden dat levendig is. Ze hebben per definitie een brede kijk op dat wat Brabant levendig maakt. Voor hen speelt het onderscheid tussen sectoren niet. Nu eens 'doen ze aan sport' en net zo gemakkelijk gaan ze naar de film, een museum of wandelen.

Inwoners van Brabant hebben het over de fysieke leefomgeving én het aanbod aan voorzieningen waar mensen elkaar kunnen ontmoeten. Met betrekking tot jongeren vragen veel mensen om extra aandacht; daar zien veel Brabanders een (aanvullende) opgave: levendig blijven voor jonge mensen. Die moeten wat te doen hebben, kunnen sporten, op straat en in de buurt kunnen spelen en rondhangen. Daarom moeten er ook evenementen zijn, activiteiten om naar toe te gaan en iets te leren, of mooie fijne plekken om te verpozen. Niet alleen in gebouwen, maar vooral ook in de openbare ruimte – ook dat is 'levendig.' Net als groen, landschap, natuur. Want Brabanders willen recreëren, maar ook kunnen genieten van natuur en van een omgeving die stimuleert om sportief te zijn en gezond te leven. Én Brabanders willen trots kunnen zijn op de omgeving. Dat staat buiten kijf.

Als de Brabander het voor het zeggen heeft, dan heeft de provincie naast aandacht voor de harde fysieke kant van de leefwereld óók aandacht voor de niet-fysieke kant, voor de persoonlijke leefwereld en de sociale kant van de leefomgeving. Want Levendig Brabant betekent voor veel Brabanders dat iedereen moet kunnen en mogen meedoen. En iedereen, dat gaat over de Brabanders die er van oudsher wonen, over de mensen die zich voor een aantal jaren in de provincie vestigen en over bezoekers die het prettig vinden om er zo nu en dan eens te komen recreëren. En het betekent ook: alle leeftijden, ongeacht waar je wieg stond, bereikbaar, inclusief en toegankelijk, met diepe zakken of een smalle beurs, praktisch of theoretisch opgeleid. Levendig Brabant verdeelt niet, maar nodigt uit.

2.6. IN GESPREK MET ONZE PARTNERS EN EXPERTS

In een drietal sessies hebben we samen met een groot aantal stakeholders zoals gemeenten, instellingen, uitvoeringsorganisaties en experts, gereflecteerd op het huidige en het toekomstige beleid. Samenvattend is vastgesteld, dat voor een goed functionerende cultuur-, erfgoed-, sport- en vrijetijdssector zowel breedte als top belangrijk is. Enerzijds moet de provincie ruimte blijven geven aan uniek talent en de voorbeeldfunctie die hiervan uitgaat. Anderzijds is nu juist ook de groei 'in de breedte' noodzakelijk omdat zo talent zich kan blijven ontwikkelen. Iedere situatie is bovendien anders: contextueel handelen is – per definitie – des provincies. Een mengpaneel aan middelen, zou samen met betrokken partijen op maat moeten 'meeschuiven' tussen breedte en top. Flexibel instrumentarium is dus in de komende beleidsperiode nodig.

Daartoe moet de onderlinge samenwerking verder gestimuleerd worden. De provincie heeft daarbij een belangrijke toegevoegde waarde als onderdeel van het bestaande en toekomstige ecosysteem. De taak van de provincie wordt kort samengevat gezien als: regisseren voor de top, stimuleren voor de breedte.

Uitgebreid is ingezoomd op de vraag wat er nu specifiek nodig is om Brabant levendig te houden. Waarop zou de provincie structureel moeten inzetten: In hoeverre moeten we koesteren wat er (al) is? Of moeten we juist vooral inzetten op doorontwikkelen; op het bieden van kansen aan nieuwe spelers, makers en initiatieven? Hierover was geen consensus. Stakeholders werden het onderling niet eens of de provincie structurele gelden moet inzetten voor behoud en stabiliteit van het bestaande en incidentele gelden voor ontwikkelen en experimenten. Wel was er overeenstemming over de noodzaak voor verschillende soorten middelen; voor nieuwe initiatieven (zaaien/kiemen), de doorontwikkeling van initiatieven en het mogelijk maken.

'Durf te experimenteren!' is opvallend vaak meegegeven. De provinciale rol is dan voornamelijk om inspirerend richting te geven vanuit een gezamenlijk Brabants belang.

De provincie mag eisen dat de sectoren bijdragen aan de vijf maatschappelijke opgaven, zoals deze zijn beschreven in de Brabantse Omgevingsvisie. Dat is logisch, vinden verreweg de meeste stakeholders: Brabant excelleert al (op zichzelf) in vindingrijkheid en verbeeldingskracht, waar de vier sectoren zelf al veel aan bijdragen: *'We hebben allerlei maatschappelijke problemen en die kunnen wij oplossen, omdat wij met innovatie, verbeelding en verbinding energie kunnen losmaken.'*

Wel is er zorg dat er een gevaar bestaat dat 'het kind met het badwater' wordt weggegooid: stakeholders geven aan dat er – anno nu – zoveel kapitaalvernietiging is doordat er telkens nieuwe regelingen bedacht worden. De oplossing: een echt meerjarenplan met een duidelijke visie. Inclusie is daarbij van het grootste belang. Met een looptijd tot 2030 biedt dit beleidskader langjarige beleidsmatige stabiliteit.

Als het om financiële middelen gaat, dan is er vooral geweest op de noodzakelijke (financiële) afstemming tussen de verschillende betrokken overheden. Stakeholders geven aan dat bezinning nodig is op de vraag waar publieke verantwoordelijkheid eindigt en die van de markt begint. En op de vraag hoezeer de provincie zich wil inzetten om samenwerking te vinden met de private sector: *'Leg verbanden en neem regie.'*

Tegelijkertijd merken veel stakeholders op dat exploitatiefinanciering in de regel lastig te krijgen is. Alle sectoren vinden dat de focus van de provincie meer programmatisch gericht zou moeten zijn. Daarbij is nadrukkelijk meegegeven dat *'de taart groter moet.'* Die groei moet komen uit synergievoordelen tussen sectoren, een betere afstemming tussen partners en samenwerking met andere sectoren. Dat is een actie voor alles en iedereen: gezamenlijk op zoek naar nieuwe verdienmodellen, met een mix van publiek en privaat geld en meer geld uit Den Haag.

Als het om autonomie en maatschappelijke verbondenheid gaat, dan gaat het volgens de sectoren eigenlijk over de vraag, wanneer er sprake is van een publieke taak. Autonomie is voor kunst en cultuur een voorwaarde: je kunt alleen op hoogwaardig (cultureel) niveau presteren, als je ook autonomie hebt of ervaart. Als die autonomie gekoppeld wordt aan maatschappelijke verbondenheid, komen ook financiers in zicht.

Stakeholders zien veel in vernieuwende samenwerkingen: *'cross-overs: dat is de nieuwe formule.'* Inspirerende voorbeelden zijn er al, bijvoorbeeld de Watermolenlandschappen, waar cultuurhistorisch landschap, natuurontwikkeling en klimaatadaptatie samenkomen. Of *'Brabant Remembers'*, waar erfgoed, de vrijetijdsector en kunstenaars samenwerken.

Ook is er gereflecteerd op de vraag in hoeverre de provincie spreiding moet waarborgen. Wanneer is regionaal verschil acceptabel? Met (uniforme) regelingen zorg je er namelijk voor dat cultuur, erfgoed, vrijetijd en sport toegankelijk en bereikbaar zijn voor iedereen en overal. Toch mag er ook verschil in aanbod en voorzieningen zijn tussen de regio's, zo stellen de stakeholders. Uitvoeringsorganisaties kunnen bijvoorbeeld regionale accenten leggen waarbij de provincie als regisseur optreedt. Of bijvoorbeeld als coördinator, daar waar in gemeenten gelijke initiatieven ontstaan, die op zichzelf niet rendabel zijn.

Tot slot is de verhouding tussen publiek en privaat besproken. Hoe ver kan, mag en wil de provincie gaan om actief samenwerking te stimuleren met de private sector? Stakeholders geven aan dat het belangrijk is om (nieuwe) verbindingen te leggen tussen de velden sport, cultuur, erfgoed en vrijetijdseconomie én van deze sectoren naar *'buiten'*. Alleen al om het feit dat deze velden voor werkgelegenheid zorgen en economisch rendement opleveren buiten die sectoren zelf. De provinciale overheid fungeert daarbij vaak als *'prime mover.'* In de sectoren cultuur, erfgoed, sport en vrijetijdseconomie gaat het altijd over mensen laten meedoen. Daarom is het bij uitstek *'publiek terrein'*, waar samenwerking met private partijen loont. De provincie en gemeenten kunnen de eerste stap zetten en de markt helpen interesseren in investeringen waarbij het BrabantSport Fonds en Brabant C Fonds mogelijk als voorbeeld kunnen dienen.

03.

ONZE AMBITIE

3. ONZE AMBITIE

Brabant is Brabant: karakteristiek, onderscheidend. Brabant is mooi en er is veel te doen. Allemaal facetten van levendigheid. Dat is belangrijk, maar die levendigheid is er niet 'als vanzelf'. Het zijn – als het ware – geen op zichzelf staande natuurverschijnselen. Het is bovendien niet allemaal goud dat er blinkt. We staan voor grote maatschappelijke opgaven. Zo zien en horen we steeds nadrukkelijker dat niet iedereen even gemakkelijk kan meedoen. Het Levendig Brabant-beleid is er daarom op gericht om een levendig en aantrekkelijk leef-, woon- en verblijfsklimaat in Brabant in stand te houden en te versterken dat bijdraagt aan brede welvaart. Opdat er voor iedereen wat te doen en te beleven is. Voor onze inwoners in de steden en daarbuiten, voor jong en oud(er) en voor buitenlandse werknemers en (inter)nationale bezoekers. We zoeken daarbij nadrukkelijk de verbinding tussen cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd en onze maatschappelijke opgaven om de kracht van de vier sectoren ook daar van betekenis te laten zijn. Want Brabant is dan een prachtige provincie, tegelijkertijd vragen de grote opgaven waar we voor staan om creativiteit, verbeelding en innovatie.

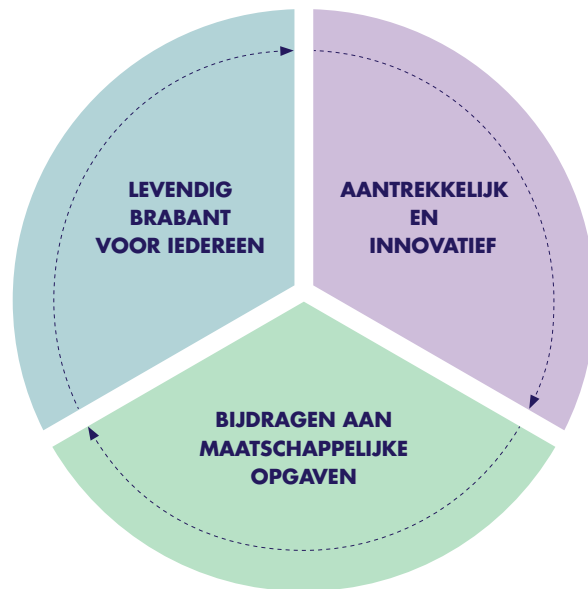
Brabant is een provincie waar het prettig leven, wonen, werken en recreëren is. Een provincie waar creativiteit, vernieuwingsdrift, ondernemingszin en samenwerkingskracht diep verankerd zijn in het Brabants DNA. Om die kwaliteit te behouden en te versterken zijn initiatieven en investeringen nodig van organisaties, van kunstenaars, creatieve makers en van doeners in cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd. Zijn initiatieven en investeringen van bedrijven, maatschappelijke organisaties en Rijk, provincie en gemeenten nodig. Samen zorgen deze partijen ervoor dat het karakteristieke Brabantse landschap met zijn hoge cultuurhistorische waarden behouden blijft. En zorgen we er samen voor dat er overal in Brabant iets – passend bij die plek – te doen en te beleven is. Met dit nieuwe beleidskader bouwen we voort op basis van kwaliteiten, competenties en netwerken die de afgelopen jaren zijn opgebouwd.

3.1. AMBITIE

Onze ambitie voor 2030 is dat cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd bijdragen aan een levendig Brabant voor iedereen. We willen dat Brabant aantrekkelijk is voor inwoners, voor bezoekers en voor buitenlandse werknemers. Samen bouwen we aan een Brabant dat onderscheidend is, waar tradities en innovatie samengaan. Waar we creativiteit, innovatie, inspiratie en verbeeldingskracht inzetten bij de aanpak van onze maatschappelijke opgaven.

Een levendig, aantrekkelijk en innovatief Brabant zijn met elkaar verbonden. Levendigheid – dat de mensen eropuit gaan, actief zijn, elkaar ontmoeten – maakt onze regio aantrekkelijk. Waarbij we het belangrijk vinden dat iedereen kan meedoen (inclusief). Om aantrekkelijk te zijn, moet er bovendien wat te doen zijn dat de moeite waard is. In Brabant doen we dat (vaak) wat onorthodox: met creativiteit, verbeeldingskracht en inspiratie experimenteren we. Zoeken we naar nieuwe verbindingen. Zo ontstaan nieuwe perspectieven. Op die manier dragen we bij aan het (helpen) oplossen van de (hardnekkige) maatschappelijke vraagstukken – daarin lopen we voorop.

LEVENDIG BRABANT VOOR IEDEREEN	AANTREKKELIJK EN INNOVATIEF	BIJDRAGEN AAN MAATSCHAPPELIJKE OPGAVEN
<p>De omgeving, de voorzieningen en het aanbod moeten aansluiten bij de behoeften, en dus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bereik hebben • bekend zijn • verschillende mensen aanspreken (inclusief) 	<p>Wat we te bieden hebben, moet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kwaliteit hebben • onderscheidend zijn • passen bij het DNA van Brabant: high tech en high touch, levendige steden in een aantrekkelijk buitengebied en de intrinsieke aard om te 'pielen en klooiën' 	<p>Samenwerken aan een toekomstbestendige leefomgeving en brede welvaart: creativiteit, bevlogenheid en ondernemerschap inzetten om activiteiten te ontplooiën voor een betere toekomst. Samen met bewoners, onderzoekers, bedrijven en overheden</p>

3.2. LEVENDIGHEID VOOR IEDEREEN

Levendigheid roept bij vrijwel alle Brabanders positieve associaties op. Tegelijkertijd zien we dat lang niet alle Brabanders even gemakkelijk meedoen. Zo laat 'De Culturele Smaak van Brabanders' zien dat we met het huidige cultuurbeleid voornamelijk de 'cultuursnuivers' bedienen. En tonen trends en ontwikkelingen dat jongeren na hun puberteit bijvoorbeeld steeds vaker afhaken bij verenigingen, waardoor bewegingsarmoede onder jongeren toeneemt. In het erfgoedveld zien we een oververtegenwoordiging van senioren en een ondervertegenwoordiging van jongeren.

We zien dus dat er naast tevreden groepen ook groepen zijn die (nog) niet worden bereikt. Inwoners, die niet meedoen. Vanzelfsprekend willen wij dat huidige deelnemers en publiek blijven genieten, maar tegelijkertijd willen we dat méér mensen die levendigheid van de vier sectoren gaan ervaren en ervan kunnen genieten. Wij vinden het belangrijk dat er breed aanbod is: dat verschillende mensen zich uitgenodigd voelen om erop uit te gaan. Het aanbod moet dus divers (verschillende mensen weten aan te spreken) en – in zijn totaliteit – voldoende bereik genereren.

"We willen dat méér mensen de levendigheid van de vier sectoren gaan ervaren en ervan kunnen genieten."

Streefbeeld

In 2030 is bereikt dat met de inzet van de provincie (meer) praktisch opgeleiden, ouderen, jongeren en mensen van verschillende achtergronden de beleving en invulling van vrijetijd (in de brede zin van het woord) bij voorkeur dicht bij huis hebben gezocht en gevonden en dat cultuurhistorische waarden in de landschappen zijn behouden. Hiermee is ontmoeting tussen alle lagen van de Brabantse bevolking mogelijk en kan het publiek behalve consument ook deelnemer zijn.

Dat is gelukt doordat de onderlinge samenwerking (tussen en met overheden, maatschappelijke en private partners) vanaf 2023 verder is verbeterd. Betrokken gemeenten, culturele, maatschappelijke en sportorganisaties, -voorzieningen en andere stakeholders werken daarbij samen. Via gemeentelijke samenwerkingen en in afstemming met de (grote) steden wordt toegezien op een goede spreiding van voorzieningen en activiteiten waardoor deze bereikbaar zijn voor iedereen, terwijl er geen kostbare overlap is.

Nieuwe initiatieven zijn deels van de grond gekomen, doordat er minder regels zijn opgelegd. Dat heeft ertoe geleid dat de kans op financiering voor kleinschalige initiatieven is toegenomen. Er is een meer gelijk speelveld, doordat relevante kleinschalige initiatieven niet langer aan dezelfde criteria hoeven te voldoen als grote professionele organisaties. Het artistieke en maatschappelijk belang weegt zwaarder dan het strikte verantwoordingsbelang. Kunst, kunstenaars en de artistieke prestatie, maar ook de verdiensten van erfgoed, sport en evenementen zijn nadrukkelijk ingezet: vanwege hun intrinsieke waarde, maar zijn ook gewaardeerd voor hun maatschappelijke rol én hun bijdrage in andere domeinen en sectoren.

Inzoomend op de deelnemers aan en het publiek bij cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd is een verrassend divers publiek te zien. Naast de 'traditionele' doelgroepen zijn de vier sectoren in staat gebleken om inclusief te programmeren, waardoor er nieuw en divers publiek op afkomt. In 2030 zijn er naast en soms in plaats van het traditionele aanbod van cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd, nu nog onbekende en vernieuwende vormen in dat aanbod geïntroduceerd.

3.3. EEN AANTREKKELIJK EN INNOVATIEF BRABANT

Ook de aantrekkelijkheid van Brabant blijft voor ons belangrijk. Het belang van de vier sectoren voor een goed leef- en vestigingsklimaat is in 2010 in de Agenda van Brabant al uitgebreid toegelicht. En ook nu, in de gesprekken, gaven inwoners aan het belangrijk te vinden om trots te kunnen zijn op wat er in hun omgeving allemaal te doen is.

Nationaal en internationaal heeft Brabant een sterke positie als economische kennis- en innovatieregio. Daar hoort bij dat we blijven werken aan een passend cultureel erfgoed, sportief en vrijetijdsprofiel. Want we willen dat Brabant met interessante en mooie plekken en aansprekende evenementen aantrekkelijk is en aantrekkelijker wordt voor bezoekers van elders om (vaker) naar toe te gaan. Het aanbod moet daarom zowel kwaliteit hebben als onderscheidend en bekend zijn als passen bij het DNA van Brabant.

Streefbeeld

Brabant experimenteert en loopt voorop met de inzet van cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd bij complexe maatschappelijke vraagstukken. Onze droom? Dat in 2030 stakeholders uit andere domeinen de creativiteit, inspiratie, innoverende en verbeeldingskracht van een, of meerdere van de vier sectoren inschakelen. Daarnaast zorgen de sectoren er ook zelf voor dat ze bijdragen aan de maatschappelijke opgaven. Levendig Brabant gaat niet uit van een 'tekort-gedachte', maar wil duurzame maatschappelijke versterking mogelijk maken. Het accent komt zo te liggen op de combinatie van maatschappelijke relevantie en artistiek of cultureel belang, waardoor de maatschappelijke inbedding en impact van cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd worden versterkt.

3.4. IN VERBINDING MET MAATSCHAPPELIJKE OPGAVEN

Brabant is van oudsher een regio van 'pielen en klooiën', van ontdekken, onderzoeken, ontwerpen en maken. Een provincie waar ambachtelijke traditie hand-in-hand gaat met (technologische) innovatie en slim ontwerp. Dit innovatieve profiel willen we inzetten ten faveure van de maatschappelijke opgaven. We willen dit profiel daarmee versterken én het meer bekendheid geven. Waarbij sociale innovatie (de inzet van creativiteit, inspiratie, verbeeldingskracht en ontwerpkracht) bij de aanpak van maatschappelijke opgaven een belangrijk element is. Daarbij is niet alleen de inhoud van belang, maar juist ook de relatie. Daarvan zijn mooie voorbeelden te vinden. Bijvoorbeeld de toneelstukken 'Eldorado' (ondermijning) en 'lets met boeren' (transitie landelijk gebied).

Er zijn inmiddels legio goede voorbeelden (zoals de Watermolenlandschappen en de Zuiderwaterlinie) van nieuwe samenwerkingen die tot goede resultaten leiden. Maar toch zien we nog te vaak dat cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd en aanpalende maatschappelijke opgaven gescheiden werelden zijn. Wij denken dat de vier sectoren een logische partner zouden moeten zijn daar waar gewerkt wordt, gezocht wordt naar oplossingen voor onze maatschappelijke opgaven. Als die verbinding lukt, dan is Brabant daarmee geholpen, zijn onze opgaven daarmee geholpen én heeft Levendig Brabant daar baat bij. Voor de ruimtelijke opgaven betekent dat inzet van cultuurhistorische kennis (herkomstwaarden) en het verhalen ter inspiratie bij de aanpak van ruimtelijke opgaven.

De autonomie van de makers staat niet ter discussie. Creatieve en bevrologene geesten zijn vaak ingesteld op maatschappelijk engagement en duurzaamheid. Kunstenaars en ontwerpers inspireren om na te denken over 'de toekomst'. En ook om dat samen en inclusief te doen, met bewoners, onderzoekers, bedrijven en overheden. Samen een toekomstbestendige leefomgeving en brede welvaart realiseren.

Brede welvaart: een beter Brabant voor iedereen

Het welzijn van Brabanders gaat om meer dan alleen materiële zaken of economische groei. Het gaat om wat mensen waarde vinden in het "hier en nu" en het gaat over "elders en later". Denk aan genoeg sociale contacten, een veilig gevoel, voldoende groen in de buurt, toegang tot gezond voedsel. Al deze factoren spelen een belangrijke rol in hoe Brabanders de kwaliteit van hun leven beoordelen. Daarom kijkt brede welvaart vanuit verschillende invalshoeken naar welvaart. Dat betekent dat er naast economische doelen, ook sociale en ecologische doelen worden nagestreefd, zoals gezondheid, onderwijs, milieu en werk-privé balans.

Onderstaand schema geeft een inventarisatie van voor de hand liggende verbindingen tussen de maatschappelijke opgaven en cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd:

MAATSCHAPPELIJKE OPGAVEN	CULTUUR	ERFGOED	SPORT	VRIJE TIJD
Werken aan veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit (brede welvaart)	<ul style="list-style-type: none"> • Sociale cohesie / ontmoeting • Creativiteit bij oplossingen 	<ul style="list-style-type: none"> • Identiteit • Omgevingskwaliteit • Ontmoeting • Sociale cohesie 	<ul style="list-style-type: none"> • Gezondheid • Bewegen • Sociale cohesie / ontmoeting 	<ul style="list-style-type: none"> • Veilige ontmoeting • Omgevingskwaliteit • Gezondheid en bewegen • Vakantieparken
Werken aan grondstoffen- en energietransitie	<ul style="list-style-type: none"> • Bewustwording • Creativiteit bij oplossingen 	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzaam erfgoed • Landschap (behoud en herstel van cultuurhistorisch landschap) 	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzame evenementen 	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzame recreatie en vrijetijds economie
Werken aan klimaatproof	<ul style="list-style-type: none"> • Bewustwording • Creativiteit bij oplossingen 	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzaam erfgoed gebruik via cultuurhistorisch structuurlandschap 	<ul style="list-style-type: none"> • Voorzieningen die uitnodigen tot bewegen 	<ul style="list-style-type: none"> • Toeristische infrastructuur-aanbod
Werken aan netwerkstad	<ul style="list-style-type: none"> • Bereikbaarheid voorzieningen (stedelijke knooppunten) 		<ul style="list-style-type: none"> • Stimulering gebruik fiets en wandelen • Bereikbaarheid evenementen 	<ul style="list-style-type: none"> • Bereikbaarheid voorzieningen • Recreatieve infrastructuur
Werken aan duurzame en concurrerende economie	<ul style="list-style-type: none"> • Adequaat aanbod op gebied van cultuur, erfgoed, sport, vrijetijd in Brabant • Werkgelegenheid en inkomen • Bedrijfsleven als partner (cofinanciering) • Een aantrekkelijk leefklimaat en landschap is essentieel voor een goed werk- en vestigingsklimaat • De samenhang van stad en land (het verhaal van Brabant) 			

Om onze ambitie te realiseren werken we aan de realisatie van vijf doelen. Die maken we meetbaar aan de hand van indicatoren. In het volgende hoofdstuk werken we de vijf doelen verder uit.

04.

ONZE DOELEN

4. ONZE DOELEN

Cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd zijn maatschappelijke sectoren waarbinnen meerdere partners actief zijn, zowel publiek als maatschappelijk en privaat. We hebben in de aanloop naar dit beleidskader daarom nadrukkelijk gezocht hoe met dit beleidskader te sturen opdat onze bijdragen een zo groot mogelijke maatschappelijke impact gaan hebben, op zoek naar een zo groot mogelijke toegevoegde waarde. Want we kunnen niet alles zelf, maar met goede afstemming en samenwerking tussen de diverse betrokkenen kunnen we, daar zijn wij van overtuigd, er samen voor zorgen dat Brabant levendig en aantrekkelijk blijft en zelfs levendiger en aantrekkelijker wordt. Voor iedereen.

De kracht van cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd wordt in Brabant breed herkend en erkend, zowel door gemeenten en provincie als door private en maatschappelijke organisaties. Velen zetten zich al voor een levendig Brabant in. Als amateur of professioneel beoefenaar of als vrijwilliger. Denk aan het levendige verenigingsleven dat draait op vrijwilligers. En evenzeer aan al die partijen die dat levendige Brabant financieel mogelijk maken: gebruikers via contributies en kaartverkoop, bedrijven via sponsoring, overheden via subsidies. Wij willen de samenwerking tussen al deze betrokkenen vergroten om Brabant daarmee levendig en aantrekkelijk te houden en nog levendiger en aantrekkelijker te maken.

Denken langs lijnen van (gezamenlijke) belangen

Als provincie zijn we ons bewust van het feit dat we één van die spelers 'in het veld' zijn. En dat we logischerwijs dus niet verantwoordelijk (kunnen) zijn voor het geheel. Of voor 'alles'. Onze bijdragen moeten we dus zo gericht mogelijk leveren, met inzicht in de dynamiek van het speelveld en oog voor trends in de samenleving. Dus willen we samenwerken en programmeren met anderen. Co-creëren.

Dat lukt alleen, als iedereen zich bewust is van zijn eigen rol en verantwoordelijkheid neemt. En dat we samen als partijen met een gemeenschappelijk doel voor ogen, het idee hebben dat zo ook aan onze individuele belangen tegemoetgekomen wordt. Dat onmiskenbare gevoel van gedeeld en gemeenschappelijk belang is cruciaal voor het succes van onze werkwijze. Om ónze bijdrage binnen het geheel zo effectief mogelijk te laten zijn, zoeken wij voortdurend naar complementariteit maar ook de mogelijkheid die we hebben om investeringen te doen die niet financieel rendabel zijn (wat de private sector maar beperkt doet). We gaan daarbij uit van onze eigen kwaliteit, zoals bijvoorbeeld netwerkkracht. En zullen we de andere spelers uitnodigen om vanuit hun eigen rol, kennis en kunde een bijdrage te leveren.

4.1. HOOFDDOELLEN EN SUBDOELEN

Als provincie hebben we vijf hoofddoelen geformuleerd, soms nog onderverdeeld in subdoelen. Onderstaand gaan we per doel en subdoel specifiek in op onze rol. We geven in algemene zin aan hoe we onze rol zien en wat veranderingen zijn nu we ons beleid integraal vormgeven.

Doel 1: Passend aanbod: Het aanbod van de producten en diensten van de vier sectoren sluit in 2030 aan op de behoeften van Brabanders, buitenlandse werknemers en (inter)nationale bezoekers. Het aanbod draagt ertoe bij dat Brabant een aantrekkelijke en fijne plek is om te wonen en te werken.

Doel 2: Inclusief aanbod: Voor doelgroepen die nu nog niet of onvoldoende worden bereikt is er een passend aanbod van de vier sectoren. Daarbij richten wij ons specifiek ook op jongeren.

Doel 3: Innovatie en vernieuwing: De vier sectoren zijn vitaal en hebben voldoende ruimte en mogelijkheden om te vernieuwen. Daarmee sluiten we aan op het innovatieve profiel van Brabant.

Doel 4: Aanbod voor Jeugd en talentontwikkeling: Jongeren worden door het cultuur-, erfgoed- en sportaanbod breed gestimuleerd, toptalenten dragen bij aan de vernieuwing van het aanbod en krijgen kansen om zich te ontwikkelen in hun eerste stappen naar een beroepspraktijk.

Doel 5: Bijdragen aan maatschappelijke opgaven: Levendig Brabant draagt met cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd bij aan een gezonde en aantrekkelijke omgeving om te wonen, werken en verblijven, waar voldoende te doen en te beleven is en waar cultuurhistorie behouden blijft en de sectoren worden verbonden met de maatschappelijke opgaven.

OVERKOEPELENDE AMBITIE

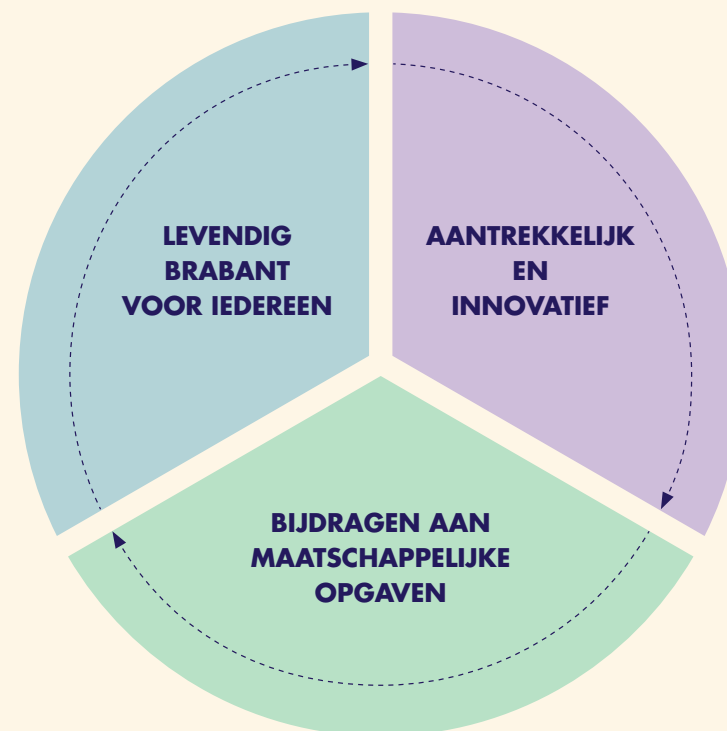
Onze ambitie voor 2030 is dat cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd bijdragen aan een levendig Brabant voor iedereen.

We willen dat Brabant aantrekkelijk is voor inwoners, voor bezoekers en voor buitenlandse werknemers.

Samen bouwen we aan een Brabant dat onderscheidend is, waar tradities en innovatie samengaan. Waar we creativiteit, innovatie, inspiratie en verbeeldingskracht inzetten bij de aanpak van onze maatschappelijke opgaven.

De omgeving, de voorzieningen en het aanbod moeten aansluiten bij de behoeften, en dus:

- bereik hebben
- bekend zijn
- verschillende mensen aanspreken (inclusief)

Wat we te bieden hebben, moet:

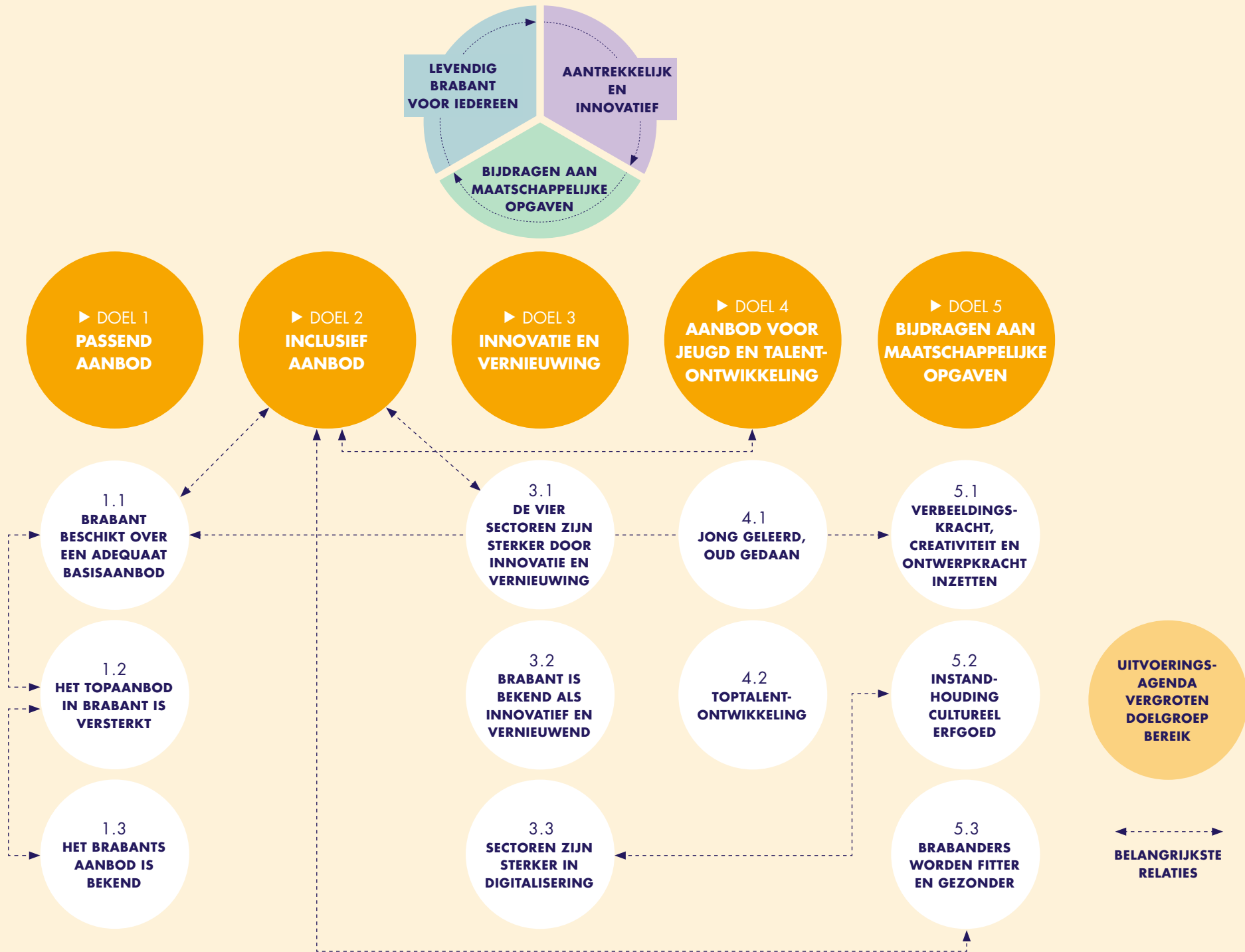
- kwaliteit hebben
- onderscheidend zijn
- passen bij het DNA van Brabant: *high tech* en *high touch*, levendige steden in een aantrekkelijk buiten gebied en de intrinsieke aard om te 'pielen en klooiën'

Samenwerken aan een toekomstbestendige leefomgeving en brede welvaart: creativiteit, bevlogenheid en ondernemerschap inzetten om activiteiten te ontplooiën voor een betere toekomst. Samen met bewoners, onderzoekers, bedrijven en overheden.

[Klik hier voor het volledige overzicht van doelen en subdoelen](#)

DOELEN EN SUBDOELEN

▶ DOEL 1
PASSEND
AANBOD

▶ DOEL 2
INCLUSIEF
AANBOD

▶ DOEL 3
INNOVATIE EN
VERNIEUWING

▶ DOEL 4
AANBOD VOOR
JEUGD EN TALENT-
ONTWIKKELING

▶ DOEL 5
BIJDRAGEN AAN
MAATSCHAPPELIJKE
OPGAVEN

Klik hier om terug te
gaan naar het overzicht

Het aanbod van de producten en diensten van de vier sectoren sluit in 2030 aan op de behoeften van Brabanders, buitenlandse werknemers en (inter)nationale bezoekers. Het aanbod draagt ertoe bij dat Brabant een aantrekkelijke en fijne plek is om te wonen en te werken.

1.1 BRABANT BESCHIKT OVER EEN ADEQUAAT BASISAANBOD

RICHTING GEVEN:

Met gemeenten duidelijkheid creëren over de gewenste aanpassingen van basisvoorzieningen van de 4 sectoren. Monitoring van aanbod en doelgroepenbereik is hiervoor input (zie ook 2.1).

BEWEGING CREËREN:

Stimuleren van (bovenlokaal) aanbod/producties/activiteiten.

MOGELIJK MAKEN:

Kansrijke initiatieven ondersteunen die het aanbod voor een divers publiek (beter) zichtbaar en beleefbaar maken. Ondersteuning van lokale bibliotheken via Cubiss en uitvoering van het Interbibliotheccair Leenverkeer.

1.2 HET TOPAANBOD IN BRABANT IS VERSTERKT

RICHTING GEVEN:

Samen met gemeenten en uitvoeringsorganisaties verkennen/scouten of internationale topevenementen kansrijk en passend zijn.

BEWEGING CREËREN:

Ondersteunen van ontwikkeling van kansrijke initiatieven voor internationale onderscheidende evenementen en voor het uitvoeren van haalbaarheidsstudies en business development.

MOGELIJK MAKEN:

Cofinanciering van de Brabantse top in de vier sectoren.

1.3 AANBOD IS BEKEND

RICHTING GEVEN:

Focus op onderscheidende thema's.

BEWEGING CREËREN:

Verbeteren samenwerking tussen aanbieders en marketingorganisaties ten behoeve van het vergroten van de bekendheid van het aanbod.

MOGELIJK MAKEN:

In goede afstemming met lokale, regionale en nationale marketingorganisaties bijdragen leveren aan het vergroten van de zichtbaarheid van het aanbod van de vier sectoren.

Meer informatie in bijlage 3

WAT VERWACHTEN WE VAN ONZE PARTNERS?

Voorzieningen en (voldoende) basisaanbod vinden wij in eerste instantie een verantwoordelijkheid die op lokaal niveau ligt. Wij stimuleren hierin en nodigen de gemeenten uit om hierbij steun te zoeken bij het lokale bedrijfsleven.

▶ DOEL 1
PASSEND
AANBOD

▶ DOEL 2
INCLUSIEF
AANBOD

▶ DOEL 3
INNOVATIE EN
VERNIEUWING

▶ DOEL 4
AANBOD VOOR
JEUGD EN TALENT-
ONTWIKKELING

▶ DOEL 5
BIJDRAGEN AAN
MAATSCHAPPELIJKE
OPGAVEN

Klik hier om terug te
gaan naar het overzicht

Voor doelgroepen die nu nog niet of onvoldoende worden bereikt is er een passend aanbod van de vier sectoren. Daarbij richten wij ons specifiek ook op jongeren.

RICHTING GEVEN:

- Onderzoek en monitoring naar doelgroepenbereik van de vier sectoren (inclusief bezoekers en expats) vergelijkbaar met 'De culturele smaak van Brabanders' (zie ook 1.1).
- Inclusiviteit is onderdeel van de beoordeling van initiatieven bij provinciale financiering.

BEWEGING CREËREN:

- Met partners opstellen van gemeenschappelijke uitvoeringsagenda 'Vergroten Doelgroepbereik'. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan de door corona verloren doelgroep(en) en aan de uitvoering van het Europese Verdrag van Faro (met betrekking tot erfgoed).
- Initiatieven ondersteunen waarin gemeenten, lokaal bedrijfsleven en maatschappelijke makers het voortouw nemen om er voor te zorgen dat overal in Brabant wat te doen en te beleven is.
- Met inzet van kennis zorgen voor het stimuleren van een divers en inclusief aanbod, met daarin meegenomen het uitdragen van goede voorbeelden ten behoeve van opschaling elders (proven concepts/ best practices).

MOGELIJK MAKEN:

- Uniek sporten (zie ook doel 5.3).
- Realiseren van aanbod voor 'andere' doelgroepen (zie ook doel 2 en 5.3).

Meer informatie in bijlage 3

WAT VERWACHTEN WE VAN ONZE PARTNERS?

Aandacht voor sociale cohesie en het kunnen meedoen van burgers is een verantwoordelijkheid die op lokaal niveau ligt (onderdeel van sociaal beleid). Wij willen hieraan bijdragen door cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd uit te dagen en te stimuleren om inclusief te programmeren.

▶ DOEL 1
PASSEND
AANBOD

▶ DOEL 2
INCLUSIEF
AANBOD

▶ DOEL 3
INNOVATIE EN
VERNIEUWING

▶ DOEL 4
AANBOD VOOR
JEUGD EN TALENT-
ONTWIKKELING

▶ DOEL 5
BIJDRAGEN AAN
MAATSCHAPPELIJKE
OPGAVEN

Klik hier om terug te
gaan naar het overzicht

De vier sectoren zijn vitaal en hebben voldoende ruimte en mogelijkheden om te vernieuwen. Daarmee sluiten we aan op het innovatieve profiel van Brabant.

3.1 DE VIER SECTOREN ZIJN STERKER DOOR INNOVATIE EN VERNIEUWING

RICHTING GEVEN:

Wij stellen met partners in de vier sectoren Innovatie-agenda's op. Wij ondersteunen met onderzoek en monitoring (benchmark Brabant het ten opzichte van andere regio's) alsook met het in kaart brengen van trends en ontwikkelingen.

BEWEGING CREËREN:

Wij ondersteunen de sectoren met kennis en data over de markten in de vier sectoren, brengen trends in kaart en ontwikkelen een benchmark.

MOGELIJK MAKEN?

We co-financieren eventuele innovatieve projecten (fieldlabs).

3.2 BRABANT IS BEKEND ALS INNOVATIEF EN VERNIEUWEND

RICHTING GEVEN:

Wij stimuleren om creativiteit als middel in te zetten voor maatschappelijke opgaven. Versterking van design, ontwerp en media als sterke economische sectoren.

BEWEGING CREËREN:

Creativiteit, design en de verbeeldingskracht inzetten voor vernieuwing van het aanbod, maatschappelijke opgaven en cross-over projecten.

Zoeken van nieuwe markten met bv inzet van curatoren en/of ontwikkelaars, innovatiebudget, kennis van beleving.

Talenten, Faciliteren van broedplaatsen, Talenthubs en best practices inzetten voor vernieuwing (relatie met doel 4).

3.3 SECTOREN ZIJN STERKER IN DIGITALISERING

RICHTING GEVEN:

Met partners opstellen van roadmap digitalisering en verkennen kansen voor innovatieve projecten.

BEWEGING CREËREN:

Initiatieven voor nieuwe digitale diensten ontwikkelen in het verlengde van het provinciale programma 'Impuls digitalisering'.

MOGELIJK MAKEN:

Doorontwikkelen BrabantCloud (erfgoed) met nieuwe digitale diensten en nieuwe doelgroepen (zie ook doel 5.3).

Meer informatie in bijlage 3

WAT VERWACHTEN WE VAN ONZE PARTNERS?

We willen aansluiten op de ontwikkelingen in onze omgeving. We zoeken verbindingen met marktpartijen en kennisinstellingen.

▶ DOEL 1
PASSEND
AANBOD

▶ DOEL 2
INCLUSIEF
AANBOD

▶ DOEL 3
INNOVATIE EN
VERNIEUWING

▶ DOEL 4
**AANBOD VOOR
JEUGD EN TALENT-
ONTWIKKELING**

▶ DOEL 5
BIJDRAGEN AAN
MAATSCHAPPELIJKE
OPGAVEN

Klik hier om terug te
gaan naar het overzicht

Jongeren worden door het cultuur-, erfgoed- en sportaanbod breed gestimuleerd, toptalenten dragen bij aan de vernieuwing van het aanbod en krijgen kansen om zich te ontwikkelen in hun eerste stappen naar een beroepspraktijk.

4.1 JONG GELEERD, OUD GEDAAN

RICHTING GEVEN:

We zetten in op duurzame verankering bij gemeenten en scholen om jongeren te laten kennismaken met cultuur, erfgoed en sport.

BEWEGING CREËREN:

Stimuleren ontwikkeling cultuur-, erfgoed- en sport aanbod voor jeugd (relatie met doel 1 en 2).

4.2 TOPTALENTONTWIKKELING

RICHTING GEVEN

Talentontwikkeling verankeren bij organisaties die meerjarig door de provincie ondersteund worden.

BEWEGING CREËREN

Stimuleren dat talentontwikkeling wordt opgepakt door de sectoren en onderwijsorganisaties.

MOGELIJK MAKEN

Ondersteuning van bestaande talentenprogramma's en doorontwikkeling hiervan in verbinding met onze opgaven.

Meer informatie in bijlage 3

WAT VERWACHTEN WE VAN ONZE PARTNERS?

Op terrein van educatie verwachten wij een duurzame verankering van cultuureducatie bij gemeenten en scholen. Om toptalenten te ondersteunen verwachten we een goede samenwerking tussen makers, scholen en marktpartijen.

▶ DOEL 1
PASSEND
AANBOD

▶ DOEL 2
INCLUSIEF
AANBOD

▶ DOEL 3
INNOVATIE EN
VERNIEUWING

▶ DOEL 4
AANBOD VOOR
JEUGD EN TALENT-
ONTWIKKELING

▶ DOEL 5
BIJDRAGEN AAN
MAATSCHAPPELIJKE
OPGAVEN

Klik hier om terug te
gaan naar het overzicht

Levendig Brabant draagt met cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd bij aan een gezonde en aantrekkelijke omgeving om te wonen, werken en verblijven, waar voldoende te doen en te beleven is en waar cultuurhistorie behouden blijft en de sectoren verbonden worden met de maatschappelijke ontwikkelingen.

5.1 VERBEELDINGSKRACHT, CREATIVITEIT EN ONTWERPKRACHT INZETTEN VOOR MAATSCHAPPELIJKE OPGAVEN

RICHTING GEVEN:

De sectoren inzetten als middel bij gebiedsontwikkeling.

BEWEGING CREËREN:

Wij stimuleren de inbreng van creativiteit, design en verbeeldingskracht bij projecten rond maatschappelijke opgaven.

MOGELIJK MAKEN:

We maken projecten mede mogelijk waar verbeeldingskracht, creativiteit of ontwerpkracht wordt ingezet ten behoeve van de maatschappelijke opgaven.

5.2 INSTANDHOUDING CULTUREEL ERFGOED

RICHTING GEVEN:

Wij stellen regels in omgevingsverordening.

BEWEGING CREËREN:

- Inspiratie en kennisdeling over erfgoed met betrekking tot maatschappelijke opgaven (onder andere aan de hand van voorbeeldprojecten).
- Gemeenten ondersteunen bij de implementatie van de omgevingswet.

MOGELIJK MAKEN:

- BrabantCloud als digitale basisvoorziening faciliteren.
- Doorontwikkelen Cultuurhistorische Waardenkaart met inspiratielaag.

5.3 BRABANDERS WORDEN FITTER EN GEZONDER

RICHTING GEVEN:

- Opsporen van kansrijke initiatieven om bewegingsarmoede tegen te gaan.
- Betere matching tussen vraag en aanbod van uniek sporten.

BEWEGING CREËREN:

- Uitdragen van goede voorbeelden van het inzetten van creativiteit bij gezondheidsbevordering.
- Ondersteuning van pilotprojecten vanuit de vier domeinen die bijdragen aan een positieve gezondheid en brede welvaart van Brabanders.
- Aandacht voor verankering van goede voorbeelden in landelijke en gemeentelijke preventieprogramma's en sociaal beleid.

Meer informatie in bijlage 3

WAT VERWACHTEN WE VAN ONZE PARTNERS?

Wij vragen ruimte voor onze vier sectoren in de samenwerking met andere sectoren die ook betrokken zijn bij de aanpak van de maatschappelijke opgaven.

05.

DE IMPACT ONDERZOCHT

Sport powerbattle

5. DE IMPACT ONDERZOCHT

Om een beeld te krijgen van de verwachte effecten van de voorgenomen beleidskeuzes, is een onafhankelijk impactonderzoek uitgevoerd. Dit onderzoek geeft inzicht in wat de herpositionering van de provincie, de coronamaatregelen en de herziening van het budgettaire kader kunnen betekenen voor de Brabantse ecosystemen van cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd.

5.1. VRAAGSTELLING EN AANPAK

Het impactonderzoek brengt de huidige situatie (de nul-situatie) in kaart en visualiseert de effecten van het huidige beleid op de vier sectoren en de bestaande ecosystemen. Daarnaast is op basis van een literatuurreview onderzocht wat de komende tijd in de vier sectoren nog merkbaar is van corona [Impactanalyse beleidskader "LevendigBrabant"](#). Vervolgens is aan de hand van de voorgenomen keuzes in het beleidskader een verandertheorie opgesteld: Waar staan we nu, welke doelen willen we bereiken en via welke stappen kunnen we redelijkerwijs veronderstellen dat we in de periode 2023-2030 van A naar B komen? Ook het effect van de aanpassing van het budgettaire kader is conform een vergelijkbare opzet hierin onderzocht.

Op basis van de 75% versie heeft het onderzoeksbureau de beleidskeuzes geselecteerd waarin duidelijk sprake is van een wijziging in de rol van de provincie. Hieruit bleek dat het voorgenomen beleid vooral veranderingen zou impliceren voor cultuur en erfgoed. Bij vrijetijd en sport liggen de huidige rollen al in lijn met het nieuwe beleid en is sprake van continuering.

De onderzochte beleidskeuzes moeten nadrukkelijk beschouwd worden als hypothetische keuzes die getoetst zijn en waarvan de uitkomsten input zijn voor de besluitvorming en voor het opstellen van de uitvoeringsagenda.

Voor de sectoren cultuur en erfgoed is per beleidskeuze een beschrijving gemaakt in termen van kansen en risico's. In het vervolg van dit hoofdstuk presenteren we de belangrijkste bevindingen van het Impactonderzoek. In [bijlage 2](#) is een samenvattend overzicht opgenomen. Het volledige rapport inclusief de onderzoekverantwoording is [hier](#) te vinden.

5.2. VERWACHTE EFFECTEN SECTOR CULTUUR

Met het beleidsvoornemen van de provincie om in de periode 2023-2030 meer nadruk te leggen op programmatische ondersteuning van makers in relatie tot de provinciale doelen en minder in te zetten op exploitatiebudget ontstaat, zo is de verwachting, verdieping en verbreding van het aanbod. Ook is te verwachten dat instellingen scherpe focus aanbrengen in hun programmering. Tegelijkertijd kan de provincie met langjarige programmatische financiering de instellingen en makers in de sector zekerheid bieden – en dat wordt als wenselijk gezien. Dit is belangrijk voor de kwaliteit van een inclusief en innovatief aanbod en voor de samenwerking tussen de sectoren onderling en met partijen buiten de sectoren. Verschuiving van exploitatiesubsidies naar programmasubsidies behoeft voor cultuur en erfgoed geen grote gevolgen te hebben als: in aanvragen voor programmasubsidies ruimte is voor het opnemen van overheadkosten en bedrijfsvoeringkosten; in de verantwoording over de besteding van de bijdrage wordt ingegaan op het aandeel van deze indirecte kosten; en er sprake is van een meerjarig perspectief.

De voorgenomen keuze om het ontwikkelen van cultureel ondernemerschap als zodanig vanuit de provincie niet langer regulier te ondersteunen, vloeit logisch voort uit de krachtige ontwikkeling die het ondernemerschap in de sector de afgelopen jaren heeft doorgemaakt en wordt door de geïnterviewden in het Impactonderzoek onderschreven. *“Ondernemerschap is al stevig genoeg ontwikkeld in het ecosysteem. De verwachting is daarom dat het ecosysteem niet zal veranderen als de provincie stopt met het stimuleren van ondernemerschap”*. Wel geven de geïnterviewden aan dat het belangrijk is dat de provincie aandacht blijft besteden aan de talentprogramma's en zo opkomend toptalent en veelbelovende nieuwkomers stimuleert. Broedplaatsen spelen daarbij een belangrijke rol.

Het beleidsvoornemen voor het versterken van de aansluiting tussen cultuur en maatschappelijke opgaven sluit aan bij een ontwikkeling die al gaande is in de sector. Makers en instellingen in de cultuursector hebben die ambitie al goed op het netvlies. De provincie wil die verbinding programmatisch ondersteunen. Het impactonderzoek laat zien dat (alleen) zo een lange termijn beweging in gang gezet kan worden, waarmee verschil wordt gemaakt. De rol van de provincie is om cultuurmakers in contact te brengen met andere sectoren, met uiteenlopende innovatieve spelers en private partijen. Belangrijk aandachtspunt hierbij is dat de provincie oog heeft voor autonomie van kleinschalige zelfstandige makers. En daaraan wordt toegevoegd dat het daarnaast nodig is om breed in te zetten op het ontwikkelen van creativiteit in algemene zin onder de Brabanders. *“Maatschappelijke opgaven vragen om kritische en creatieve mensen. Hoe zorgen we ervoor dat ook buiten de cultuursector het creatieve potentieel van iedereen ontwikkeld wordt? Dat gaat veel verder dan cultuureducatie”*.

Tot slot is onderzocht wat het effect is wanneer de provincie ervoor kiest om de komende jaren aandacht te blijven geven aan top-aanbod. Alle geïnterviewden hebben positieve verwachtingen voor het vestigingsklimaat binnen de regio en verwachten dat de provincie hierdoor aantrekkelijker wordt voor mensen om er te gaan wonen. Zij staan ook positief tegenover de overweging van de provincie om meer te focussen op structurele partnerschappen met top-aanbod. Het risico is dat top-aanbod niet bijdraagt aan een inclusief aanbod, doordat het zich niet richt op alle Brabanders.

Juist de provincie kan vanwege een regionale aanpak voorkomen dat topaanbod uit de regio verdwijnt. Daarom is het relevant voor cultuurbezoek, toerisme en vestigingsklimaat om zicht te houden op de geografische spreiding van dat aanbod.

5.3. VERWACHTE EFFECTEN SECTOR ERFGOED

De wijziging die het nieuwe beleidskader voorstelt voor erfgoed is om erfgoedkennis tijdig in te brengen bij grote maatschappelijke opgaven zodat de erfgoedsector haar instrumentele waarde en 'zachte' kant laten zien, waarbij verhalen, educatie en dialoog een plek innemen. Dit kan de kwaliteit van het aanbod en de inzet van erfgoed in Brabant stimuleren. Volgens de geïnterviewden leidt dit naar verwachting tot een belangrijke wijziging in het ecosysteem. De erfgoedsector zal meer met organisaties van buiten het erfgoedveld moeten samenwerken en er zijn, zo wordt aangegeven, op dit moment geen partijen die deze rol op zich nemen. De verbinding tussen de erfgoedsector en allerlei verschillende partijen buiten de sector is niet evident; daar moet nog ervaring mee worden opgedaan. Dat vraagt tijd, zorgvuldigheid en een rol van de provincie als verbinder, om bruggen te slaan naar andere beleidsdomeinen. Dit biedt kansen om jongeren bij de sector te betrekken. Onderwerpen als klimaat en duurzaamheid engageren jongeren en staan hoog op de agenda bij erfgoedorganisaties. Hierdoor ontstaat vermoedelijk ook eerder een inclusief erfgoedaanbod.

De verankering van erfgoed bij de implementatie van de Omgevingswet biedt veel kansen, zo wordt aangegeven. De inschatting is dat het de toegankelijkheid voor burgers vergroot en de kwaliteit van erfgoed bevordert. Maar het is belangrijk dat de provincie beseft dat de kennis en capaciteit op het gebied van erfgoed bij (kleine en middelgrote) gemeenten suboptimaal kan zijn, waardoor die gemeenten hoewel het hun wettelijke taak is, toch niet een adequate adviserende rol kunnen spelen bij het adviseren over erfgoed in relatie tot de Omgevingswet.

5.4. IMPACT VAN CORONA

Hoe corona de komende tijd ontwikkelt en hoe eventuele maatregelen de sectoren cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd beïnvloeden, valt lastig te voorspellen. Hoe dan ook lijkt het van belang, op basis van eerder verworven ervaring, om aandacht te hebben voor specifieke groepen makers en werknemers, zoals oproepkrachten, zzp'ers en mensen met kleine contracten. Om de culturele sector financieel te hulp te staan heeft het kabinet in deze periode subsidies, leningen en garantiefondsen aangeboden. Ook provincies en gemeenten hebben met eigen programma's en regelingen steun geboden. Uit onderzoek blijkt ook dat corona(maatregelen) laagopgeleiden, ouderen en jongeren, mensen die minder meedoen, mensen die minder sporten en participeren zwaarder raken. Levendig Brabant richt zich – mede vanuit dit gezichtspunt – vooral op jongeren en groepen in de samenleving die in algemene zin nu minder meedoen. Tot slot is het goed om te zien dat corona ook positieve prikkels heeft gegeven, bijvoorbeeld aan nieuwe vormen van cultuur, sport en vrijetijdsbesteding, niet in de laatste plaats door middel van natuurbeleving en online of hybride cultuurlocaties.

5.5. AANDACHTSPUNTEN VOOR DE UITVOERING

De bevindingen uit het impactonderzoek onderstrepen de koers van het beleidskader en geven aandachtspunten mee voor de uitvoering. De volgende bevindingen nemen we hieruit mee bij het opstellen van de uitvoeringsagenda:

Het impactonderzoek toont aan dat programmasturing bij uitstek een effectief middel is om de doelen en maatschappelijke opgaven van de provincie te verwezenlijken. De provincie krijgt hiermee de mogelijkheid om samen met het veld te werken op basis van gedeelde belangen en ambities.

Langlopend, structureel beleid is belangrijk voor een stevige positie van de sectoren. Meerjarige programmatische financiering geeft organisaties de zekerheid om te kunnen evolueren, plannen te maken en ook uit te voeren. Daarnaast zetten we kortdurende impulsen in voor projectmatige ondersteuning.

Via programmatische financiering en de verbinding met maatschappelijke opgaven kan het inclusief aanbod gestimuleerd worden. Hiervoor zal inclusie expliciet als doel in de uitvoering worden opgenomen, bijvoorbeeld als voorwaarde voor financiering en bij het monitoren.

Naar verwachting gaan de provinciale beleidskeuzes niet onmiddellijk impact hebben op de inclusiviteit van het cultuur- en erfgoed aanbod. Hiervoor zijn allereerst de gemeenten en lokale partijen aan zet en dient expliciet sturing plaats te vinden op uitvoeringsniveau. De provincie zal hier een positieve rol pakken door hier aandacht te vragen en ook door zelf het goede voorbeeld te geven. Onder andere door bij het stimuleren van het regionale topaanbod expliciet en consequent inclusiviteit als criterium te hanteren.

De verschillende analyses laten zien dat het wegnemen van exploitatiesubsidies en restauratiemiddelen risico's meebrengt voor het aanbod en de ecosystemen. Enerzijds is als gevolg van de coronapandemie de kwetsbaarheid van de sectoren zichtbaar geworden. Anderzijds is te verwachten dat minder van dit type financiële middelen een zekere mate van creativiteit en innovatie aanwakkeren. Hoe dit uitpakt, valt lastig vast te stellen. We zullen daarom geleidelijke en zorgvuldige stappen zetten.

Uit het impactonderzoek is gebleken dat de gevolgen van eventuele veranderingen in het budgettaire kader (lees: het wegvallen van incidentele middelen na 2026) nu niet adequaat inzichtelijk gemaakt kunnen worden. Het is gewenst dat wij een beter inzicht krijgen in de besteding van de financiële middelen die we bijdragen: ons aandeel in de exploitatie alsmede de verhouding tot andere inkomsten van de betreffende instellingen.

Tot slot geeft het impactonderzoek aan dat het aanbeveling verdient om de impact van het beleidskader goed te monitoren. Hierdoor houdt de provincie overzicht of de doelen worden behaald en de beoogde veranderingen praktijk worden. Daarnaast is zonneklaar gebleken, ook tijdens de totstandkoming van het beleidskader, hoe belangrijk de dialoog met het veld is. De komende jaren moeten de provincie en alle partijen die bijdragen aan Levendig Brabant consequent met elkaar in gesprek blijven over de uitgevoerde activiteiten en de beoogde veranderingen – en dat is bij voorkeur een informatie- en datagestuurde dialoog. In dit beleidskader is ook deze aanbeveling meegenomen.

06.

OP WEG
NAAR
UITVOERING

6. OP WEG NAAR UITVOERING

Na vaststelling van dit beleidskader krijgt het beleid verder uitwerking in een uitvoeringsagenda. Daarin leggen we vast welke acties en activiteiten we ontplooiën om de ambitie en doelen van dit beleidskader te kunnen realiseren. Niet alles zal hoeven te veranderen. Veel van wat de provincie doet, draagt al in meer of mindere mate bij aan de ambitie en doelen van dit beleidskader. Veranderingen die we doorvoeren in beleid doen we zorgvuldig en in goed overleg met onze partners.

Bij Brabant past een cultureel klimaat dat onze economische positie en ons welverdiende imago als innovatieve regio weerspiegelt. Cultuur waar alle Brabanders van moeten kunnen genieten. Ons huidige instrumentarium zullen wij op basis van bovengenoemde ambities heroverwegen op natuurlijke momenten. Daarbij kijken wij ook naar mogelijkheden voor private financiering.

Het beleidskader beslaat twee bestuursperiodes, daarmee zijn meerdere uitvoeringsagenda's voorzien om het beleid uit te werken. Dat maakt het mogelijk om stap voor stap richting de stip op de horizon in 2030 te bewegen. Als opmaat richting de uitvoeringsagenda is per sector gekeken welke activiteiten de provincie al doet en aan welke doelen deze activiteiten bijdragen. In [bijlage 1](#) staan de resultaten van deze exercitie opgenomen.

We hebben op een rij gezet, op welke onderdelen van het beleid de grootste veranderingen zullen plaatsvinden. Deze veranderingen zullen organisch en geleidelijk aan optreden en liggen dan ook nog niet volledig vast.

Cultuur

- Bij Brabant past een cultureel klimaat dat onze economische positie en ons welverdiende imago als innovatieve regio weerspiegelt. Cultuur waar alle Brabanders van moeten kunnen genieten. Amateur- en professionele kunstbeoefening en -beleving zijn met elkaar verweven. Wij onderzoeken in overleg met onze medeoverheden hoe wij de ondersteuning van de culturele sector richting 2030 samen kunnen vormgeven, waarbij onze inzet ten opzichte van de uitvoering 2021-2024 zal verschuiven van 'mede mogelijk maken' naar 'richting geven' en 'beweging creëren'. Wij denken aan het ondersteunen van cultureel regionaal kwalitatief hoogwaardig aanbod (amateurkunsten en professionele kunsten) én het maken van ruimte voor culturele instellingen om te werken aan het bereiken van nieuwe doelgroepen, ontwikkelen van arrangementen met erfgoed, sport en vrijetijd, talentontwikkeling en inzet voor de provinciale maatschappelijke opgaven.
- De provincie ziet meerwaarde in hoe Brabant C het realiseren van topcultuur heeft ondersteund. Of het Brabant C fonds de ontwikkeling van topcultuur kan blijven financieren, is ongewis. Het fonds beheert immers incidentele middelen, zodat het – bij ongewijzigd beleid – leegloopt in 2024. Een besluit over Brabant C zullen we bezien in samenhang met de activiteiten van onze uitvoeringsorganisatie Kunstloc Brabant en onze subsidieregelingen.
- Ons instrumentarium zullen wij op natuurlijke momenten heroverwegen op basis van de ambities in dit beleidskader. Daarbij kijken wij ook naar mogelijkheden voor private financiering.
- In de afgelopen periode hebben wij ervaring opgedaan met de inbreng van creativiteit in diverse maatschappelijke ontwikkelprojecten. Deze kennis willen wij delen en uitbouwen.
- Besluiten welke activiteiten die momenteel structureel met incidenteel geld zijn gefinancierd, worden gecontinueerd en structureel gefinancierd dan wel worden beëindigd.

Erfgoed

- We willen in Brabant aan de hand van ons erfgoed onze geschiedenis beleefbaar maken en doorgeven aan volgende generaties. Het zijn de verhalen over onze bestuurlijke geschiedenis, ons religieus erfgoed, de innovaties en de oorlogen die zijn gestreden op Brabants grondgebied. Het zijn de verhalen die ons, onze leef- en werkomgeving én onze cultuur hebben gevormd. De vier verhaallijnen blijven de pijlers van het erfgoedbeleid. Daarbij zal extra nadruk komen op de fysieke ruimtelijke component, in verband met de wettelijke taakstelling in de omgevingsvisie, vooral die van het cultuurhistorisch landschap.
- Herdenken en herinneren (inclusief het Bevrijdingsfestival Brabant en de Provinciale Herdenking Brabantse Gesneuvelden) wordt structureel onderdeel van het beleid ([Statenmededeling herdenken en herinneren](#)).
- Binnen erfgoed wordt een groot aantal organisaties structureel door de provincie gefinancierd. Met betreffende organisaties maken we afspraken over hun inzet in relatie tot onze ambitie en doelen in dit beleidskader. Een klein deel van het takenpakket van Erfgoed Brabant heeft de provincie de afgelopen jaren met tijdelijke subsidies ondersteund. Een deel daarvan maken wij nu structureel.
- Op basis van bestuurlijke afspraken met de rijksoverheid investeert de provincie jaarlijks € 4,4 miljoen (waarvan € 2,3 miljoen rijksmiddelen) in de restauratie van rijksmonumenten. Dat blijft een speerpunt, maar de provinciale inzet zal vanaf 2026 met € 1,6 miljoen teruglopen vanwege het wegvallen van incidentele middelen en de ombuigtaakstelling uit het bestuursakkoord 2020. Dat leidt tot minder restauraties van rijksmonumenten. Als provincie zien we het belang om restauraties mogelijk te maken, maar aangezien het hier subsidies betreft voor rijksmonumenten zien we het niet als structurele taak die we met structurele middelen ondersteunen. Een eventuele financiële plus kan hoogstens met aanvullende incidentele middelen gebeuren.
- Vanuit Levendig Brabant dragen we bij aan het verbeteren van de omgevingskwaliteit van ons landschap en trekken we integraal op met ruimte, water, bodem, natuur en landschap. We brengen bij ruimtelijke ontwikkelingen zo vroeg mogelijk in het proces kennis in over (het belang van) cultuurhistorische waarden en structuren. Door beweging te stimuleren en gebiedseigen kennis in te brengen, dragen we bij aan de kwaliteit van gebiedsontwikkelingen en initiatieven uit de samenleving met maatschappelijke opgaven (klimaatadaptatie, energietransitie, krimp of groei) zoals bij de watermolenlandschappen.
- Toekomstige herbesteding van monumenten die van provinciaal belang zijn, kunnen indien mogelijk met kennis, kunde en eventueel financiering ondersteund worden als incidentele middelen hiervoor beschikbaar zijn.

Sport

- We verbinden sport meer met het programma gezondheid en brede welvaart. Want sport maakt mensen blij, biedt een uitlaatklep en draagt bij aan een gezonde levensstijl. De provincie verkent met partners, BrabantSport en Sportservice Noord Brabant pilotprojecten om het duurzaam meer bewegen te stimuleren. Zo willen we de beweegnorm in Brabant omhoog brengen en de negatieve effecten van COVID 19 tegengaan.
- De provincie participeert in het publiek-private BrabantSport fonds (met € 0,4 miljoen per jaar). Deze constructie bestaat nog maar kort en is tot 2026 met incidentele middelen gefinancierd. We hebben de intentie om het BrabantSport Fonds in de uitvoeringsagenda op te nemen zodat het fonds in ieder geval nog zeker tot en met 2027 verlengd wordt onder voorbehoud van beschikbaarheid van middelen.
- Daarnaast denken wij aan cross-over projecten met gezondheid, mobiliteit, economie en cultuur waarbij sport als verbinding wordt ingezet. In een cross-over project met economie stimuleren we gemeenten om de leefomgeving beweegvriendelijker in te richten met behulp van innovatieve producten, zodat inwoners laagdrempelig gestimuleerd worden om te bewegen. Dit draagt ook bij aan gezondheid: drie extra gezonde levensjaren voor alle Brabanders.
- Voor wat betreft Active E-sports voeren we een verkenning/pilot uit. Het doel hiervan is om te bepalen of we Active E-sports kunnen integreren in de bestaande sportlijnen. Ook zullen we nog nader verkennen welke rol we nog kunnen spelen rondom urban sports in relatie tot het betrekken van jongeren.
- Wij staan voor inclusief sporten. Iedereen doet mee in Brabant. Dit betekent dat wij sport willen inzetten om specifieke doelgroepen aan het sporten te krijgen. De provincie wil daarbij als een soort katalysator optreden en wil met stakeholders verkennen welke specifieke doelgroepen daarbij een prioriteit zijn in de aanpak aangezien wij niet alle inclusieve doelgroepen kunnen ondersteunen en de aanpak van inclusiviteit ook geen primaire rol voor de provincie is.

Vrijetijd

- Brabant moet een aantrekkelijke regio blijven om te wonen, werken én verblijven. Daarom is de vrijetijds(economie) van waarde: de productie, distributie en consumptie van goederen en diensten ten behoeve van de vrijetijdsbesteding van mensen. Toerisme en recreatie zijn voor de provincie geen doelen op zich, maar een middel dat bijdraagt aan de voortgaande ontwikkeling van een beter voorzieningenniveau (recreatief aanbod, winkels, horeca, etcetera).
- De provincie zoekt de verbinding met regionale economie door bestedingen en werkgelegenheid en bijdragen aan maatschappelijke opgaven. Dit realiseren we door het ontwikkelen van nieuw bezoekbaar aanbod en het versterken van het bestaand aanbod inclusief het ondernemerschap. Daarnaast worden de vele regionale initiatieven van vrijetijd benut en versterkt door coördinatie en ondersteuning. Vanuit vrijetijd richten wij ons niet op (economische) ondersteuning van verblijfsrecreatie.
- De provincie blijft via VisitBrabant inzetten op de Brabantse marketing. Visit krijgt een rol om cultuur, erfgoed en sport in de spotlight te zetten en de bekendheid te vergroten. Daarnaast willen we meer aandacht besteden aan samenwerking met lokale marketingorganisaties, zodat het totale aanbod zichtbaar wordt. Een deel van de activiteiten die VisitBrabant de afgelopen jaren uitvoerde, werd met incidenteel geld gefinancierd. Mogelijk betrof het structurele taken. We onderzoeken hoe we hier mee om willen gaan en komen hierop terug in de uitvoeringsagenda.
- We willen sterker inzetten op onze routes (wandelen, fietsen, paardrijden) om bij te dragen aan maatschappelijke doelen, zoals gezondheid, duurzaamheid, vitaliteit en inclusiviteit.
- Tot en met 2023 is tijdelijk budget beschikbaar gesteld voor het tijdelijk versterken van het iconenbeleid (Design en Van Gogh). Dit iconenbeleid komt te vervallen. In de uitvoeringsagenda bezien we op welke wijze we Van Gogh en Design kunnen blijven versterken vanaf 2024.

07.

FINANCIËN, AANDACHTSPUNTEN EN INDICATOREN

7. FINANCIËN, AANDACHTSPUNTEN EN INDICATOREN

Onze inzet voor Levendig Brabant is in dit beleidskader op hoofdlijnen gepresenteerd. De uitwerking van dit beleidskader in een uitvoeringsagenda voor de periode vanaf 2024 volgt na de verkiezingen van 2023. In de uitvoeringsagenda zal in detail worden uitgewerkt hoe wij de ambitie en doelen uit dit kader willen realiseren. Daarbij zal, afhankelijk van de keuzes van een nieuw bestuur en rekening houdend met de beschikbaarheid van incidentele middelen, de hoogte van onze financiële inzet op bepaalde ambities opnieuw worden bepaald.

7.1. FINANCIËLE DOORKIJK

Onderstaand meerjarenoverzicht maakt inzichtelijk welke budgetten er op dit moment voor de vier onderdelen voor de komende bestuursperiode beschikbaar zijn.

De meerjarige begroting op hoofdlijnen, uitgaande van de huidige begroting:

BELEIDSONDERDEEL	2022	2023	2024	2025	2026	2027 E.V.
TOTAAL	52,0	59,7	44,9	38,9	37,9	36,8
CULTUUR	23,9	30,9	24,2	18,3	18,3	18,3
ERFGOED*	21,2	19,1	15,2	15,1	14,5	13,4
SPORT	3,9	4,5	3,7	3,7	3,3	3,3
VRIJETIJD	3,0	5,1	1,8	1,8	1,8	1,8

*Dit is inclusief een jaarlijkse rijksbijdrage van € 2,3 miljoen voor de restauratie van erfgoed

- De bedragen die zijn opgenomen in de jaarschijven 2022 t/m 2026 bevatten naast structurele budgetten ook incidentele bijdragen;
- De aangegeven bedragen voor 2027 e.v. betreffen de structurele budgetten;
- Het verschil met de bedragen in de jaren 2022-2026 betreft de inzet van incidentele middelen zoals bestuursakkoordmiddelen 2020-2023 of overige incidenteel beschikbaar gestelde middelen.

Het beleidskader maakt duidelijk dat in de toekomst in de uitvoering op onderdelen andere accenten zullen worden gelegd. Dit betekent niet dat we vanaf volgend jaar ineens volledig anders zullen gaan werken. We werken zorgvuldig en in goed overleg met onze partners en sommige activiteiten hebben een meerjarige looptijd. Verschuivingen zullen dus niet op één moment worden geïmplementeerd. Dit beleidskader zet de koers uit voor meerdere uitvoeringsagenda's, omdat het twee bestuursperiodes beslaat. Hierdoor is er ruimte om in geleidelijke stappen toe te bewegen naar die stip op de horizon in 2030.

**“In geleidelijke stappen
bewegen we naar
de stip op de horizon.”**

7.2. AANDACHTSPUNTEN, RISICO'S EN KANSEN UITVOERINGSAGENDA LEVENDIG BRABANT 2030

- De structureel beschikbare middelen, waar wij in dit kader vanaf 2027 van uit gaan, bedragen € 36,8 miljoen. In 2022 is er ruim € 15 miljoen aan incidentele middelen bovenop de structurele middelen beschikbaar gesteld. Als er niet opnieuw incidentele (bestuursakkoord)middelen beschikbaar worden gesteld zien we onze middelen (ten opzichte van 2022) vanaf 2026 met ruim € 15 miljoen terugvallen ten opzichte van 2022. Zonder incidentele middelen kunnen we niet dezelfde resultaten realiseren als in het verleden.
- Ondanks het grote belang van een stevige basis in de vier sectoren is, met uitzondering van de ondersteuning van onze uitvoeringsorganisaties, tot op heden onvoldoende benoemd wat we onder die basis verstaan. Op basis van een samenhangende schouw van al ons instrumentarium wordt dit onderwerp verder ingevuld in de uitvoeringsagenda.
- Onze uitvoeringsorganisaties geven mede uitvoering aan onze ambitie en doelen. De komende jaren gaan wij met hen meer programmatisch werken, waarbij ook gedacht wordt aan een structurele basisfinanciering met daarbij, indien gewenst, extra tijdelijke taken en incidentele middelen.
- Op basis van de bestuurlijke opdracht om structurele taken in de begroting te dekken met structurele middelen en – in datzelfde licht – tijdelijke taken met incidentele middelen, zal dit uitgangspunt uiteraard in de uitvoeringsagenda worden gehanteerd. Er vindt op basis van dit beleidskader een nieuwe weging plaats en daarbij zullen we benoemen welke dingen we structureel gaan doen.
- Er resteert nog een beperkte ombuiging bij erfgoed volgend uit de taakstelling bestuursakkoord 2020, waarover de Staten eerder zijn geïnformeerd met de statenmededeling [Verkenning Erfgoedveld en invulling taakstelling erfgoed](#). Deze resterende ombuiging wordt met dit beleidskader ingevuld.
- Vanaf 2025 lijkt een knelpunt te ontstaan in de financiering van Philharmonie Zuidnederland (PZN). De provinciale bijdrage aan PZN wordt tot en met 2024 gedekt met incidentele middelen. De bijdrage aan deze professionele kunstinstitution heeft echter een structureel karakter. In de uitvoeringsagenda die volgt op dit beleidskader wordt bepaald op welke wijze wij de professionele kunsten gaan ondersteunen na 2024. Wij verwachten dat ook de PZN vanuit het structurele cultuurbudget gefinancierd zal worden.
- Een belangrijke wijziging zal betrekking hebben op een grotere rol die we willen innemen met betrekking tot onze provinciale rol 'beweging stimuleren'. De financiële consequentie hiervan is dat op termijn budgettaire flexibiliteit nodig is. Om mee te kunnen bewegen met voorstellen en initiatieven in de samenleving, is financiële 'vrije' ruimte nodig en die is er momenteel maar beperkt.
- Het realiseren van onze ambitie en doelen kunnen we als provincie niet alleen. We zijn daarbij afhankelijk van initiatiefnemers die plannen willen ontwikkelen die aansluiten bij onze ambitie en we zijn afhankelijk van andere overheden, maatschappelijke organisaties en private partijen om deze initiatieven ook mogelijk te maken. De daadwerkelijke ontwikkeling en realisatie van plannen is daarom niet gegarandeerd, maar we proberen ons beleid zodanig in te richten dat we partijen op een positieve wijze stimuleren.
- Er wordt veel onderzoek gedaan naar de stand van zaken van cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd, maar de gegevens zijn niet eenduidig en ook niet altijd overal beschikbaar. Hiervoor is extra inspanning nodig. In de uitvoeringsagenda zullen wij daar nadrukkelijk aandacht aan schenken en zal een 0-meting worden voorbereid.

7.3. INDICATOREN

Om de komende jaren de voortgang in de uitvoering te kunnen monitoren, zijn indicatoren nodig. Peilstokken die de stand van zaken weergeven in een waarde. Daarvoor zullen nieuwe gegevens verzameld worden in het kader van de monitoring. De onderstaande indicatoren nemen we op in de begroting, met de aantekening dat sommige nog nadere concretisering behoeven en verder uitgewerkt zullen worden.

Doel 1 uit het kader: passend aanbod

Het aanbod van de producten en diensten van de vier sectoren sluit in 2030 aan op de behoeften van Brabanders, buitenlandse werknemers en (inter)nationale bezoekers. Het aanbod draagt ertoe bij dat Brabant een aantrekkelijke en fijne plek is om te wonen en te werken.

Doel begroting:

Aan laten sluiten van het aanbod producten en diensten van de vier sectoren op de behoefte van Brabanders, buitenlandse werknemers en (inter)nationale bezoekers.

indicator	streefwaarde/norm
<p><i>Gebruik van het aanbod:</i> Het aantal bezoeken van activiteiten en het aantal beoefenaren uit verschillende doelgroepen aan activiteiten van de vier sectoren en locaties in Brabant (bron: CBS, SCP, Mulier Instituut).</p>	<p>Vergelijking met andere provincies: minimaal 6e plaats in 2030. Daar waar we beter scoren (meting 2022), willen we onze positie minimaal handhaven.</p>
<p><i>Tevredenheid met het aanbod:</i> De beoordeling van het aanbod van cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd en de bekendheid door bezoekers en inwoners uitgesplitst naar verschillende doelgroepen die het aanbod met minimaal een 7 waarderen (Bron: CBS, SCP, Mulier Instituut).</p>	<p>Op basis van nulmeting worden streefwaarden bepaald.</p>
<p><i>Tevredenheid vrijetijd:</i> % van de bevolking dat tevreden is met de hoeveelheid vrije tijd. (Bron: Regionale Monitor Brede Welvaart van CBS).</p>	<p>Behouden van minimaal de 6e plaats in vergelijking met andere provincies (is plaats in 2020).</p>

Doel 2 kader: een inclusief aanbod

Voor doelgroepen die nu nog niet of onvoldoende worden bereikt is een passend aanbod van cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd. Daarbij richten wij ons ook op jongeren.

Doel begroting: Aansluiten van het aanbod op doelgroepen die nu niet of onvoldoende worden bereikt.	
indicator	streefwaarde/norm
<i>Doelgroepbereik:</i> Het aandeel mensen behorende bij nieuwe doelgroepen en jongeren (%) dat jaarlijks gebruikt maakt van het aanbod van (één van) de vier sectoren (Bron: Waarde van Cultuur, CBS, RIVM).	Op basis van nulmeting worden streefwaarden bepaald.
<i>Aandacht van organisaties voor inclusiviteit:</i> Aandeel van organisaties in de vier sectoren die aandacht hebben voor inclusiviteit en zich richten op nieuwe doelgroepen (Bron: Mulier Instituut, LKCA, Boekman).	N.t.b.: nieuwe samengestelde indicator volgt, aansluitend op de indicatoren die door die landelijke kenniscentra worden ontwikkeld.

Doel 3 kader: innovatie en vernieuwing

De vier sectoren zijn vitaal en hebben voldoende ruimte en mogelijkheden om te vernieuwen. Daarmee dragen we bij aan het innovatieve profiel van Brabant.

Doel begroting: Behouden van vitaliteit en versterken van de vernieuwingskracht van instellingen van de vier sectoren zodat deze bijdragen aan het innovatieve profiel van Brabant.	
indicator	streefwaarde/norm
<i>Aantal vestigingen:</i> Aantal vestigingen van bedrijven in de sectoren cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd (Bron: CBS, Lisa en monitor Creatieve industrie).	In 2030 minimaal plaats 6 t.o.v. andere provincies.
<i>Aantal banen:</i> Omvang van banen en bedrijven in creatieve industrie in Brabant (Bron: LISA, CBS).	Vergelijking met andere provincies: minimaal 6e plaats in 2030. Daar waar we beter scoren (meting 2022), willen we onze positie minimaal handhaven.

Doel 4 kader: aanbod jeugd en talentontwikkeling

Jongeren worden door aanbod cultuur, erfgoed en sport breed gestimuleerd en toptalenten dragen bij aan de vernieuwing van het aanbod en krijgen kansen om zich te ontwikkelen in hun eerste stappen naar een beroepspraktijk.

Doel 5: Levendig Brabant draagt met cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd

bij aan een gezonde en aantrekkelijke omgeving om te wonen, werken verblijven, waar voldoende te doen en te beleven is en waar cultuurhistorie behouden blijft en verbonden wordt met ontwikkelingen.

Doel begroting:

Realiseren van versterkte (jeugd)beoefening van cultuur, erfgoed en sport in de breedte en daarop aangesloten trajecten voor de ontwikkeling van toptalenten voor professionele beroepspraktijk.

indicator	streefwaarde/norm
<i>Deelname jongeren:</i> Participatiegraad onder jongeren voor cultuur, erfgoed en sport (samengestelde indicator (Bron: CBS -RIVM, Mulier, SCP, Boekmanstichting, LKCA). De concrete indicator wordt ontwikkeld.	N.t.b. aan de hand van de nulmeting van de nieuwe indicator.
<i>Jongeren werkzaam in de sectoren:</i> Aandeel jongeren werkzaam in de vier sectoren in vergelijking met andere sectoren (Bron: CBS, LISA).	N.t.b. aan de hand van de nulmeting.
<i>Aantal studenten aan vakopleidingen:</i> Aantal studenten van de Brabantse cultuur-, vrijetijd- en sportopleidingen (WO-HBO-MBO). (Bron: DUO-Open onderwijsdata).	Minimaal gelijk houden t.o.v. 2022.

Doel begroting:

Bijdragen aan een gezonde en aantrekkelijke omgeving om te wonen, werken en verblijven door inzet creativiteit, behoud van cultuurhistorie waarden en stimuleren positieve gezondheid.

indicator	streefwaarde/norm
<i>Onderhoud rijksmonumenten:</i> Het percentage rijksmonumenten in matige of slechte staat in de provincie Noord-Brabant volgens de jaarlijkse monumentenmonitor (Bron: Erfgoedmonitor).	Maximaal behouden van huidige score (17,8% nulmeting 2017).
<i>Beweegrichtlijn:</i> Het aandeel van de Brabantse bevolking dat aan de beweegrichtlijnen voldoet (Bron: CBS).	In 2030 voldoet minimaal 75% van de bevolking.
<i>Waardering maatschappelijk belang cultuur en erfgoed:</i> De mate waarin Brabanders aangeven cultuur en erfgoed van belang te vinden voor de samenleving (Bron: Waarde van Cultuur).	Minimaal behouden van de score van 79% (waarde 2021).

BIJLAGEN

Fietsroute Vestingswallen in Klundert

BIJLAGE 1: FACTS & FIGURES

CULTUUR, ERFGOED, SPORT EN VRIJETIJD

Om een goed beeld te kunnen schetsen van het huidige aanbod en de bestaande infrastructuur constateren de onderzoekers van PON|Telos dat de bestaande data zowel Brabantbreed als regionaal een beperkt beeld bieden. Op dit moment ontbreekt de informatie om per regio een compleet beeld te schetsen van het voorzieningenniveau en de financiële inzet.

Wat betreft de behoeften van de Brabanders in hun rol als bezoeker, beoefenaar of ondersteuner merken we op dat dit alleen voor kunst-, cultuur- en erfgoedbezoek, -beoefening en -ondersteuning, inclusief algemene vrijetijdsbesteding van Brabanders voor de regio's inzichtelijk is. Het beeld van de behoeften van Brabanders in de diverse regio's voor wat betreft sport en brede vrijetijdsbesteding ontbreekt. De oorzaken hiervoor zijn divers: de benodigde data zijn niet op het juiste meetniveau (COROP-regio/gemeente) beschikbaar, er zijn geen openbaar toegankelijke (bron-)data op de gewenste thema's/indicatoren, en sommige data zijn niet actueel.

Dat wil echter niet zeggen dat er helemaal niets te zeggen is over de vier sectoren. Hieronder presenteren we de belangrijkste bevindingen. Om de situatie in Brabant te duiden, vergelijken we Brabant op een aantal punten met andere provincies of met het gemiddelde van Nederland. Ook kijken we naar de ontwikkelingen in de tijd. Daarbij moet worden opgemerkt dat de cijfers over de laatste twee jaar sterk vertekend zijn door de impact van corona.

Cultuuraanbod

- Brabant neemt een lage middenmootpositie in ten opzichte van andere provincies als het gaat om het aantal culturele voorzieningen per inwoner. Op bijna alle deelterreinen blijft de culturele infrastructuur bescheiden en valt Brabant in de lage middenmoot vergeleken met andere provincies¹.
- Het cultuuraanbod in termen van activiteiten in Brabant is relatief bescheiden. Brabant neemt een 7e positie in²:
  - » Met jaarlijks zo'n 213 tijdelijke expositie in de musea neemt Noord-Brabant plaats 10 in ten opzichte van andere provincies.
  - » Als het gaat om voorstellingen zit Brabant in de middenmoot.
  - » Uitzondering is het genre cabaret en kleinkunst: met het aantal voorstellingen in Noord-Brabant neemt de provincie een vierde plaats in.
  - » Het aantal activiteiten van bibliotheken neemt jaar op jaar toe. Noord-Brabant is de zesde provincie als het gaat om het totaal aantal boeken aanwezig bij de bibliotheken, de omvang van de collectie.

Cultuurgebruik (beoefening, bezoek)

- Hoewel het cultureel aanbod in Brabant relatief bescheiden is, bezoeken Brabanders graag cultuur. Met name bezoekt men bioscopen en filmtheaters.
- Noord-Brabant behoort tot de vier provincies waar het minst gelezen wordt en het minst gebruik wordt gemaakt van bibliotheken en boekwinkels.
- Brabantse verenigingen zijn maatschappelijk georiënteerd (plaats 2) en zetten zich in voor de lokale samenleving (scholen, buurten, wijken, enzovoort) en pogen ook speciale doelgroepen te bereiken.
- We zien een sterkere daling (10% t.o.v. vorige meting) in het lidmaatschap van verenigingen op het gebied van kunst en cultuur.
- Het lidmaatschap van bibliotheken daalt.

Waardering

- Het totale Brabantse cultuuraanbod wordt positief gewaardeerd met een 7,2.
- Een grote meerderheid van de Brabanders is tevreden over de aanwezigheid van culturele voorzieningen.

Economie

- In Brabant zien we in vergelijking met Nederland een stijgende trend in het aantal bedrijfsvestigingen in de creatieve industrie die zich ook in 2020 voortzet. Het aantal vestigingen is gestegen van 17.700 in 2017 naar 19.820 in 2020 in de creatieve industrie als geheel.
- In 2020 zijn er daarmee 773 culturele bedrijfsvestigingen per 100.000 inwoners en staat Brabant op plaats vijf in de ranking van provincies.
- In 2020 zijn 7.610 van die bedrijfsvestigingen actief in de subsector kunsten en cultureel erfgoed. Dat zijn 297 vestigingen per 100.000 inwoners en daarmee is Brabant zesde in de ranking van provincies.
- In 2020 zijn er in Brabant 18.200 banen in de creatieve industrie. Dat zijn 2.740 banen minder dan in 2019 (-13%). In de periode 2017-2020 staat Brabant in de ranking consequent op plaats vier ten opzichte van andere provincies.
- In de subsector kunsten en cultureel erfgoed is het aantal banen in Brabant verhoudingsgewijs sterker afgenomen dan in de sector als geheel: van 5.730 banen in 2019 naar 4.650 banen in 2020. Dat komt neer op een daling van 19%. Brabant is daarmee een van de hardst getroffen provincies als het gaat om de afname in het aantal banen tijdens het eerste jaar van de coronapandemie. In de ranking van provincies zakt Brabant van plek vijf en zes in eerdere jaren naar plek negen in 2020.
- Wanneer we kijken naar de geldstromen berekend per inwoner en verdeeld naar: eigen inkomsten, verstrekt door gemeente/provincie/rijk, dan blijft onze provincie bij alle onderdelen van de pijler geldstromen iets onder het gemiddelde hangen.
- Er zijn zeer grote verschillen in inzet tussen de provincies en gemeenten;
  - » Eigen inkomsten: <https://www.cultuurmonitor.nl/thema/cultuur-in-de-regio/>
  - » Provinciale cultuurlasten: <https://www.cultuurmonitor.nl/thema/cultuur-in-de-regio/>
  - » Gemeentelijke cultuurlasten: <https://www.cultuurmonitor.nl/thema/cultuur-in-de-regio/>

Erfgoed

- Noord-Brabant is rijk aan historische monumenten. Van 18% van de monumenten in de categorie niet-woonhuis was de staat van onderhoud matig tot slecht. Gemiddeld in Nederland ligt dit met circa 15% net iets lager.

Gebruik (beoefening, bezoek)

- We zien een daling in het bezoek aan erfgoedcomplexen (vergelijkbaar met de daling die zichtbaar is bij bezoek aan culturele instellingen en activiteiten).
- In Brabant zijn 150 heemkundekringen, waarvan er 125 zijn aangesloten bij Brabants Heem. Het totale aantal leden van heemkundekringen die zijn aangesloten bij Brabants Heem is 32.014.

Waardering

- In 2020 vindt acht op de tien Brabanders erfgoed van belang voor de samenleving in z'n algemeenheid. Men vindt erfgoed minder van belang voor de Brabantse identiteit. Een groeiende groep vindt dat erfgoed een grote bijdrage levert aan het welzijn van mensen en het bevorderen van creativiteit in het bedrijfsleven.

Sport

- Brabant beschikt gemiddeld over 22,3 accommodaties per 10.000 inwoners en scoort daarmee ruim boven het gemiddelde van Nederland. In plattelandsgemeenten is de dichtheid aan sportaccommodaties per 10.000 inwoners het grootst. In stedelijke gebieden is de dichtheid relatief laag.

Gebruik (beoefening, bezoek)

- Het overgrote deel van de Nederlanders van 12 jaar en ouder is tevreden met het sport- en beweeg aanbod.
- Landelijk is het percentage volwassenen dat minstens één keer per week sport het hoogst in twee Brabantse GGD-regio's en twee GGD-regio's in het westen van het land; met GGD Amsterdam als hoogst scorende regio (58,4%).
- Brabant behoort tot de middengroep waarbij 50% van de volwassenen voldoet aan de beweegrichtlijn.
- Zo'n 29% van de Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder geeft aan lid te zijn van een sportvereniging. De verschillen over de tijd van 2012 tot 2020 zijn klein. In de [Sport Toekomstverkenning](#) is geconcludeerd dat clublidmaatschap (georganiseerde sport) in de komende jaren zal afnemen. Dit heeft vooral te maken met de vergrijzing, het toenemend aantal migranten en de individualisering. Door de toename in gebruik van social media kunnen individuen zich gemakkelijker zelf organiseren en kennis uitwisselen.
- In 2020 was het percentage mensen van 6 jaar en ouder dat lid is van een sportvereniging het hoogst in Oost-Nederland (36%) en het laagst in Noord-Nederland (25%). In de rest van Nederland is in 2012 en 2020 een dalende trend te zien in het percentage mensen dat lid is van een sportvereniging.

Economie: Arbeidsmarkt

- In 2019 waren 150 duizend personen werkzaam in de sportsector. Dit is een toename van 15 procent van 2015 en het is goed voor een aandeel

van 1,5 procent in het totale aantal werkzame personen in Nederland (1,4 procent in 2015). Het aantal werkzame personen in de sporteconomie nam in deze periode dus iets meer toe dan het totale aantal werkzame personen in Nederland. Het aantal arbeidsjaren (of voltijdequivalenten) werkzaam in de sporteconomie nam van 2019 op 2015 toe van 90 duizend naar 110 duizend; een toename van 15 procent. Het aandeel van de sporteconomie in het totale arbeidsvolume in Nederland nam hiermee toe van 1,3 procent in 2015 tot 1,4 procent in 2019.

- Over de gehele periode 2006 - 2019 is het arbeidsvolume in de sport toegenomen van 100.000 arbeidsjaren naar 110.000 arbeidsjaren (+ 14 procent). Binnen dit arbeidsvolume van de sporteconomie is het aandeel van de werknemers in de loop der jaren iets afgenomen; van 86 procent in 2006 naar 82 procent in 2019).
- Het aandeel van zelfstandigen (meewerkende eigenaren, zzp'ers e.d.) is toegenomen van 14 procent in 2006 tot 18 procent in 2019. Dit is overigens vergelijkbaar met de ontwikkeling binnen het totale arbeidsvolume in Nederland waar het aandeel van de zelfstandigen ook toenam van 15 procent in 2006 tot 17 procent in 2019.

Economie:

- De sporteconomie in Nederland houdt redelijk gelijke tred met de ontwikkeling van de totale economie. Het aandeel van sport in het bruto binnenlands product (bbp) bedroeg in deze periode – met uitzondering van de jaren 2010 en 2019 (1,1 procent) – 1,0 procent. Het aandeel van sport in de werkgelegenheid was zowel in 2006 als in 2019, 1,4 procent. De toegevoegde waarde van de sporteconomie van 5,7 miljard euro in 2006 tot 8,8 miljard euro in 2019. De werkgelegenheid nam toe van 130 duizend werkzame personen in 2006 tot 150 duizend werkzame personen in 2019.
- De uitgaven van provincies voor sport verschillen sterk. Brabant staat met 2,9 miljoen in 2019 op de derde plaats. Alleen Gelderland en Limburg gaven meer uit³.

Vrijetijd

Aanbod activiteiten

- Met het aantal overnachtingen neemt Brabant de vijfde plaats in ten opzichte van andere provincies. Noord-Holland is de absolute koploper.

Gebruik (beoefening, bezoek)

- In 2019 brachten Nederlanders ruim 1,9 miljoen vakanties door bij Brabantse verblijfsaccommodaties (8,8 miljoen overnachtingen). Ze besteedden gemiddeld 167 euro. In 2019 verbleven 1,3 miljoen buitenlandse gasten (het merendeel uit België en Duitsland) hier zakelijk of toeristisch (3,2 miljoen nachten; 47% meer dan in 2012). In heel 2020 verbleven 2,2 miljoen Nederlandse gasten in Brabant. Dat is 28% minder dan in 2019. Het aantal overnachtingen van Nederlandse gasten daalde met 18%. Het aantal uitstapjes in Brabant nam tussen 2015 en 2018 met 26% toe tot 279 miljoen. Buitenrecreatie, uitgaan en recreatief winkelen zijn het populairst. 84% van de uitstapjes komt op conto van Brabanders zelf en 34% blijft binnen de eigen gemeente [13].
- De omvang van de vrijetijdsbesteding was in 2016 bijna 44 uur per week en is al jaren vrij stabiel. Ook de verdeling van de vrije tijd over verschillende typen vrijetijdsactiviteiten is stabiel: aan mediagebruik besteedden we zo'n 19,6 uur in 2016, aan recreatieve activiteiten en ontspanning 14,3 uur, aan sociale contacten 8,2 uur, aan vrijwilligerswerk en bijeenkomsten 1,7 uur.
- Route-recreatie is in Brabant booming. Per jaar worden in Brabant 100 miljoen recreatieve tochten ondernomen. Daarbij wordt in totaal 190 miljoen euro uitgegeven.

Waardering

In 2019 waardeerden de bezoekers de dienstverleningen van verblijf met een 8,1 en 52% geeft aan Brabant nogmaals te willen bezoeken.

Economie

- De toerismesector is belangrijk voor de Nederlandse economie. De totale toeristische bestedingen in de Nederlandse economie zijn in 2019 gestegen met 5,4 procent naar een totaal van 91,2 miljard euro en de toegevoegde waarde met 5,0 procent naar een totaal van 31,8 miljard euro. De waarde van de totale toeristische bestedingen in de Nederlandse economie groeit al geruime tijd. In 2010 bedroegen de bestedingen 59,5 miljard euro. De toename tot aan 2019 was meer dan 50 procent.
- Per jaar wordt 4,8 miljard euro uitgegeven aan uitstapjes in Brabant (evenementen, sport- en cultuurbezoek).
- Het aantal bedrijven in de gastvrijheidssector groeide de afgelopen 10 jaar in Brabant met 19% naar 18.225 bedrijven. Die groei blijft iets achter bij de groei in Nederland.
- Het aantal fte's groeide afgelopen jaren gestaag met jaarlijks zo'n 4%. Tijdens de coronacrisis daalde het aantal met 12% tot 48.290 fte's. Daar staan vanwege het groot aantal parttimers zo'n 77.440 dienstverbanden tegenover.

Facts & figures up-to-date

Op het platform Levendig Brabant werken wij facts & figures bij als er nieuwe data binnenkomen. [Klik hier](#).

BIJLAGE 2: IMPACTONDERZOEK: OVERZICHT, KANSEN EN RISICO'S

Cultuur: voornamelijk inzetten op programmatische ondersteuning in relatie tot provinciale doelen. Meer op productiebudget, minder op exploitatiebudget

- + Positieve gevolgen voor aanbod van innovatieve en inclusieve aard, als PNB hier in programma's expliciet op stuurt.
- + Programmafianciering kan samenwerking stimuleren door partijen met elkaar te verbinden.
- + Meerjarige en transparante programma-financiering geeft instellingen de kans mee te bewegen en vooruit te plannen.
- Bij volledige verschuiving naar programma-subsidie is er een risico dat de kwaliteit van het cultuuraanbod afneemt en instellingen omvallen.
- Het is onzeker of andere financiers, zoals gemeenten en fondsen, het gat in exploitatie-financiering op zullen vullen en wat de gevolgen zijn voor het aanbod.

Cultuur: geen reguliere ondersteuning van het (sec) ontwikkelen van cultureel ondernemerschap

- + Online-mogelijkheden en het digitaliseren van aanbod bieden ondernemers de kans om hun aanbod op laagdrempelige manier onder de aandacht te brengen bij een brede doelgroep.
- + Broedplaatsen stimuleren ondernemerschap.
- Regionale aandacht voor talentontwikkeling komt mogelijk onder druk te staan als dit onderdeel van ondernemerschap niet wordt doorgezet door PNB.
- Als ondernemers zelfstandiger moeten zijn, kiezen ze eerder voor veilig en vertrouwd aanbod en publiek waarmee hun inkomsten geen risico lopen. Dit kan de innovatieve en inclusieve aard van het aanbod negatief beïnvloeden.

Cultuur: Aansluiting van cultuur op maatschappelijke opgaven. Oog hebben voor met name financiële belemmeringen van zelfstandige creatieven die moeilijk kunnen investeren

- + De aansluiting van cultuur bij de maatschappelijke opgaven sluit aan op ontwikkeling in de sector.
- + Cultuur kan hierbij gemeenschappen verbinden en versterken, maar ook cultuurmakers samenbrengen.
- + Het aanbod kan inclusiever, toegankelijker en innovatiever worden doordat nieuwe doelgroepen betrokken raken en nieuwe perspectieven worden gebruikt.
- + Samenwerkingen met andere sectoren biedt mogelijkheden voor nieuwe verdienmodellen.
- De autonomie van cultuurmakers kan in de knel komen als cultuur op deze manier als instrument wordt ingezet.
- Aandacht voor het ontwikkelen van creatief potentieel buiten de sector, maar kan cruciaal zijn voor de maatschappelijke opgaven.

Cultuur: Focus op structurele partnerschappen met top-aanbod

- + Een versterkt top-aanbod draagt bij aan het vestigingsklimaat binnen de regio.
- + Innovatie en vernieuwing is inherent aan wat top-instellingen doen, waardoor deze keuze hieraan bij zal dragen.
- + Top-aanbod trekt meer bezoekers van buiten de provincie en buiten Nederland.
- Top-aanbod richt zich niet op iedere Brabander, dus draagt niet bij aan een meer inclusief aanbod. Ook is het niet geografisch gelijk verdeeld over de provincie

Erfgoed: Tijdige inbreng erfgoedkennis bij grote maatschappelijke opgaven

- + De sector kan de instrumentele waarde van erfgoed bewijzen en naast de 'harde' (monumentale) kant van erfgoed, ook de 'zachte' kant laten zien, waarbij verhalen, educatie en dialoog een plek innemen. Dit kan de kwaliteit van het aanbod en de inzet van erfgoed in Brabant te stimuleren.
- + Samenwerking rondom maatschappelijke opgaven leidt tot bereiken van nieuwe doelgroepen, inclusief jongeren.
- + Verbinding met maatschappelijke opgaven draagt bij aan de innovatieve aard van erfgoed, doordat het vraagt om te werken vanuit nieuwe perspectieven.
- De sector heeft nog weinig ervaring met samenwerkingen buiten de erfgoedsector.

Erfgoed: Verankering van erfgoed bij implementatie van Omgevingswet

- + Erfgoed wordt toegankelijker voor burgers doordat gemeenten actief meedenken en adviseren over erfgoed.
- + De aanpak kan ten goede komen aan innovatieve aard en kwaliteit van erfgoed, doordat kennis en conversatie proactief wordt ingezet ter bevordering van het behoud en erfgoed als instrument.
- Veel Brabantse gemeenten hebben mogelijk te weinig kennis en tijd om deze beleidskeuze uit te kunnen voeren. Hoe gemeenten vervolgens omgaan met (het belang van) erfgoed verschilt voor iedere gemeente, waardoor het beleid overal anders kan worden uitgevoerd.
- Het lijkt onhaalbaar om erfgoed aan iedere omgevingstafel aan te laten schuiven gezien de vele urgente thema's die een rol innemen binnen de Omgevingswet.

BIJLAGE 3: PROVINCIALE ACTIVITEITEN PER SECTOR PER DOEL

Deze tabel laat zien wat de doelen betekenen in relatie tot de vier sectoren

DOEL 1: Passend aanbod	<p>Het aanbod van de producten en diensten van de vier sectoren sluit in 2030 aan op de behoeften van Brabanders, buitenlandse werknemers en (inter)nationale bezoekers. Het aanbod draagt ertoe bij dat Brabant een aantrekkelijke en fijne plek is om te wonen, werken en recreëren.</p>
Cultuur 	<p>De bibliotheken zijn een ontmoetingsplek en bron van kennis voor iedere Brabander. Zij voorzien in de lokale behoeften aan informatie die voor iedere Brabander (digitaal) toegankelijk is. Wij (via Cubiss Brabant) ondersteunen bibliotheken en zorgen voor transport van materialen tussen bibliotheken, stimuleren innovatie, geletterdheid en leesvaardigheid, participatie in de informatiesamenleving en een leven lang ontwikkelen.</p> <p>Amateur- en professionele kunstbeoefening en -beleving zijn met elkaar verweven. Wij onderzoeken in overleg met onze medeoverheden hoe wij de ondersteuning van de culturele sector samen kunnen vormgeven, waarbij onze inzet ten opzichte van de uitvoering 2021-2024 zal verschuiven van 'mede mogelijk maken' naar 'richting geven' en 'beweging creëren'. Wij denken aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het ondersteunen van cultureel regionaal kwalitatief hoogwaardig aanbod (AK en PK). • Én het maken van ruimte voor culturele instellingen om te werken aan het bereiken van nieuwe doelgroepen. • Het ontwikkelen van arrangementen met erfgoed, sport en vrijetijd, talentontwikkeling. • Inzet voor de provinciale maatschappelijke opgaven.
Erfgoed 	<p><i>Behoud van erfgoed:</i> We richten ons op het fysiek en digitaal duurzaam behouden, ontwikkelen, benutten en ontsluiten van ons erfgoed. Wat blijven we daarvoor doen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inzet op behoud van archeologisch erfgoed, gebouwd erfgoed en het cultuurhistorisch landschap. • Bijdragen aan restauratie van rijksmonumenten middels subsidieregeling (met daarin rijks- en provinciale middelen) om staat van onderhoud op peil te houden en aan het onderhoud van molens door de molenregeling. • Bijdragen aan Brabantse topmonumenten: Nationaal Monument Kamp Vught en werelderfgoed Hollandse Waterlinies. • Deelname aan planoverleg t.b.v. beoordeling restauratieplannen van rijksmonumenten in het buitengebied (wettelijke adviesbevoegdheid). • Ondersteuning monumenteigenaren (Monumentenwacht). Voor toekomstbestendige duurzame rijksmonumenten is het noodzakelijk om mee te gaan in de energietransitie, en tegelijkertijd aandacht te houden voor de monumentale waarden, en de bouwkundige en bouwfysische eigenschappen. <p><i>Verhalen van Brabant:</i> We houden de karakteristieke verhalen van Brabant levend. Zo bieden we ons karakteristieke verleden een toekomst en zetten we in op een toekomst waarin de identiteit van Brabant versterkt, zichtbaar en beleefd wordt en meer Brabanders ervan kunnen genieten. De (verbeeldings-)kracht van erfgoed is uitgewerkt in vier verhalen: Bestuurlijk Brabant, Bevochten Brabant, Innovatief Brabant en Religieus Brabant. Deze vertellen elk een aansprekend en inspirerend verhaal uit de Brabantse geschiedenis en vormen daarmee een belangrijke leverancier voor vrijetijd.</p>

<p>Sport</p> 	<p>Met <i>topsportevenementen</i> willen we een goed afgestemd, internationaal en onderscheidend aanbod van sportevenementen die bijdragen aan maatschappelijk, economisch en sportief rendement. Daarnaast zullen wij ons met onze partners blijven inzetten om proactief internationale topsportevenementen naar Brabant te halen waarbij wij als BrabantStad onze eerder opgestelde evenementenambitie gezamenlijk willen waarmaken.</p> <p>Inzet op cross-overactiviteiten met cultuur, erfgoed en vrijetijd zoals de beweegvriendelijke openbare ruimte. We stimuleren gemeenten om de leefomgeving beweegvriendelijk(er) in te richten met behulp van innovatieve producten, zodat inwoners laagdrempelig gestimuleerd worden om te bewegen. Dit draagt ook bij aan onze opgave Gezondheid.</p>
<p>Vrijetijd</p> 	<p>Routes voor wandelen, fietsen, paardrijden, mountainbiken en varen zijn belangrijk. Het zijn laagdrempelige vormen van vrijetijdsbesteding, verbinders tussen divers aanbod, ze dragen bij aan gezondheid en aan bestedingen in Brabant. Routes zorgen voor meer verbinding en duurzaamheid in de sector: zo zetten we ons bijvoorbeeld in om de druk op natuurgebieden te verkleinen door bezoekers te spreiden en door het stimuleren om te fietsen.</p> <p>Dit realiseren we door het ontwikkelen van nieuw bezoekbaar aanbod en het versterken van het bestaand aanbod (inclusief het ondernemerschap), door het aan elkaar verbinden van groot en klein aanbod en het positioneren en promoten, waardoor de bekendheid wordt versterkt en er meer en de juiste bezoekers worden geactiveerd. Daarnaast worden de vele regionale initiatieven van vrijetijd versterkt door coördinatie en ondersteuning.</p>

<p>DOEL 2: Inclusief aanbod</p>	<p>Voor doelgroepen die nu nog niet of onvoldoende worden bereikt is een passend aanbod van cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd. Daarbij richten wij ons ook op jongeren.</p>
<p>Cultuur</p> 	<p>Naast het bestaande publiek dat na corona de weg nog niet helemaal teruggevonden heeft, zetten we in op het vergroten van het publieksbereik door kennis en data beschikbaar te stellen voor gemeenten en instellingen.</p> <p>Wij kijken in hoeverre we ons huidig instrumentarium (bijvoorbeeld het Prins Bernhard Cultuurfonds en Impulsgeldenregeling) kunnen aanpassen zodat deze ruimte bieden voor vernieuwende projecten en experimenten enerzijds voor terugkeer van het oude publiek en anderzijds voor het bereiken van nieuwe doelgroepen.</p>

Erfgoed

Erfgoed moet voor iedereen toegankelijk zijn, in ieder geval voor inwoners van Brabant. We willen dat meer Brabanders kunnen participeren (Europese verdrag van Faro), en dat we meer doelgroepen bereiken. Wat blijven we daarvoor doen:

We spelen in op initiatieven uit de samenleving. We ondersteunen, versterken en verbinden kansrijke initiatieven. Daarbij gebruiken wij de ontwikkelkracht van onze uitvoeringsorganisaties en we benutten energie van partners als overheden, ondernemers, professionals, vrijwilligers en burgers. We willen niet overnemen, we willen stimuleren en meedoen.

We bouwen aan en onderhouden netwerken met diverse partijen waarin wordt samengewerkt aan projecten/programma's waarin kennis wordt ontwikkeld en gedeeld en waarin wordt nagedacht over toekomstbestendige ontwikkelingen in relatie tot andere beleidsdomeinen.

We bieden ondersteuning aan erfgoedgemeenschappen, omdat zij ons erfgoed mee levend houden door inwoners van Brabant handvatten te bieden om zelf op ontdekking te gaan naar de geschiedenis van hun eigen leefomgeving en informatie hierover te delen.

Sport

Met *Uniek Sporten* willen wij sporten en beweging voor iedereen vanzelfsprekend maken en houden en stimuleren we mensen met een beperking of chronische aandoening om (meer) te gaan bewegen. Dit doen we door samenwerkingen aan te gaan en te versterken, projecten om drempels te verlagen en de bekendheid te vergroten van de mogelijkheden van Uniek Sporten.

Met *inclusief sporten* stimuleren wij bijvoorbeeld jongeren om te bewegen door urban sports onder de aandacht te brengen.

Vrijetijd

Inclusiviteit wordt gestimuleerd door het ontwikkelen van thematische routes voor bredere doelgroepen.

DOEL 3: Innovatie en vernieuwing	De vier sectoren zijn vitaal en hebben voldoende ruimte en mogelijkheden om te vernieuwen. Daarmee sluiten we aan op het innovatieve profiel van Brabant.
Cultuur 	De creatieve sector is belangrijk voor de Brabantse economie en kan bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke opgaven. Wij willen dit innovatieve profiel van Brabant – van culturele initiatieven op gebied van design, AV/film, urban, Van Gogh en het ontwikkelklimaat sterker uitbouwen en versterken – via netwerken en internationale profilering.
Erfgoed 	Collecties vormen een belangrijke basis voor de verhalen van Brabant en Brabanders. We beschermen, digitaliseren en ontsluiten de provinciale collecties, te weten: Provinciaal Depot Bodemvondsten, Brabant Collectie en Het Noordbrabants Museum. De Brabant Cloud is een belangrijk instrument om collecties te digitaliseren. We geven de betrokkenheid en participatie van Brabanders bij erfgoed een impuls door het verder digitaal toegankelijk maken van erfgoed met de Brabant Cloud, waarmee collecties van instellingen op een toekomstbestendige manier worden opgeslagen en online toegankelijk gemaakt in een gezamenlijk platform voor een breed publiek (Brabantserfgoed.nl). En we verbinden de Brabant Cloud aan de Cultuurhistorische Waardenkaart.
Sport 	We werken aan een innovatie agenda voor innovatieprojecten binnen topsport, talentontwikkeling en duurzame evenementen. Daarnaast willen we kansrijke innovatieprojecten op het gebied van vitaliteit ondersteunen.
Vrijetijd 	Het gebruiken van de creativiteit en verbeeldingskracht van de vrijetijdssector om maatschappelijke opgaven onder de aandacht te brengen van het publiek en daarmee impact te maken. Want door maatschappelijke opgaven met bezoekbaar aanbod beleefbaar te maken, kunnen mensen zich er meer aan verbinden, wat het draagvlak groter maakt en het handelen kan beïnvloeden, waardoor burgers bij kunnen gaan dragen aan de oplossing. Promotie van het aanbod op de juiste manier bij de juiste doelgroep is daarbij een onmisbaar onderdeel.

DOEL 4: Talent- ontwikkeling	Creatieve ontwikkelingen worden breed gestimuleerd en toptalenten dragen bij aan de vernieuwing van het aanbod en krijgen kansen om zich te ontwikkelen in hun eerste stappen naar een beroepspraktijk.
Cultuur 	<p>Via het onderwijs willen we dat alle jeugd en jongeren kennismaken met kunst en cultuur. Via de afspraken zoals deze zijn vastgelegd in het Bestuurlijk Kader Cultuur en Onderwijs 2013 – 2024 werken we samen met het Rijk en gemeenten aan verankering van cultuureducatie in het curriculum van de Brabantse scholen. Hiervoor zijn vierjarige programma's ontwikkeld (Cultuureducatie met Kwaliteit 2013-2016; 2017-2020; 2021-2024). Wij zien graag dat de financiering van cultuureducatie in de toekomst structureel via de financiering van het onderwijs wordt georganiseerd, waarbij wij voorzien een richtinggevende taak in kennisdeling op ons te nemen. Hierover willen we afspraken maken met het Rijk, gemeenten, scholen en onze uitvoeringsorganisatie.</p> <p>Tot en met 2024 krijgen talenten via de Talenthub-regeling de mogelijkheden zich in Brabant te ontwikkelen. We willen die mogelijkheden voor ontwikkeling van talenten vergroten. Daarom staan we open voor plannen die hieraan bijdragen en breed draagvlak hebben. Ook zullen we met alle door ons gesubsidieerde instellingen afspraken maken over hun bijdrage aan talentontwikkeling.</p>
Erfgoed 	<p>We willen de geschiedenis van Brabant doorgeven aan volgende generaties en aan nieuwe inwoners van Brabant. We willen hen daarom op zoveel mogelijke manieren laten kennismaken met erfgoed, en kennis uitdragen zodat ze een bijdrage kunnen leveren op een professioneel niveau.</p>
Sport 	<p>We blijven samen met NOC*NSF en de sportbonden talentontwikkeling stimuleren, zodat toptalenten zich kunnen ontwikkelen in Brabant. Het gaat hierbij met name om vier talenthubs.</p>

DOEL 5: Bijdrage gezonde en aantrekkelijke omgeving	<p>Levendig Brabant draagt bij aan een gezonde en aantrekkelijke omgeving om te wonen, werken en verblijven, waar voldoende te doen en te beleven is en waar cultuurhistorie behouden blijft en verbonden wordt met ontwikkelingen.</p>
Cultuur 	<p>Er is steeds meer vraag om actieve bijdragen vanuit de creatieve sector bij het aanpakken van maatschappelijke opgaven. In de afgelopen periode hebben wij ervaring opgedaan met de inbreng van creativiteit in diverse ontwikkelprojecten. Deze kennis willen wij delen en uitbouwen en daarbij gericht bijdragen aan het faciliteren van de inbreng van creativiteit bij projecten rond een gezonde en aantrekkelijke omgeving.</p> <p>Wij staan open voor gedragen plannen voor de ontwikkeling van een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving waarbij creativiteit wordt betrokken. Wij zien daarbij kansen om verbindingen te leggen over gemeentegrenzen heen, tussen diverse sectoren.</p>
Erfgoed 	<p>Omgevingskwaliteit bestaat voor een belangrijk deel uit cultuurhistorische waarden in de leefomgeving. De Omgevingsvisie biedt kansen om vanuit het cultureel erfgoed opgaven uit andere sectoren met elkaar te verbinden. Erfgoed kan een brede drijvende kracht zijn. Het verhaal van het verleden en de fysieke overblijfselen hiervan, vormen de identiteit van een gebied. Daarbij draagt de herkomstwaarde c.q. de historische gelaagdheid bij aan de aantrekkelijkheid van het landschap. De beschrijving van de waarden en kwaliteiten van cultuurhistorische gebieden is opgenomen in de Cultuur Historische Waardenkaart.</p> <p>Erfgoed is verankerd in de omgevingsverordening zodat bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorische waarden behouden blijven.</p> <p>We participeren daarom in integrale ruimtelijke projecten waarin erfgoed dominant aanwezig is, maar nog onvoldoende voor het voetlicht komt of onvoldoende is meegenomen in de plannen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Begeleiding en toetsing ruimtelijke plannen op behoud/herstel/versterking cultuurhistorische waarden. • Actueel houden en doorontwikkelen van de Cultuur-historische waardenkaart. We gaan daaraan informatielagen toevoegen om te inspireren zodat initiatiefnemers en gemeenten beschikken over een instrument om de cultuurhistorische waarden mee te nemen in de plannen die ze voorbereiden. • Ondersteuning van gemeenten bij de implementatie van de Omgevingswet. • Uitvoering geven aan het provinciale interbestuurlijk toezicht in het kader van de gemeentelijke monumentenzorg en archeologie op basis van de Erfgoedwet en per 2023 de Omgevingswet. <p><i>Tabel gaat verder op de volgende pagina.</i></p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Inzet van de verbeeldingskracht van erfgoed ter versterking van de omgevingskwaliteit van Brabant. • Inbreng van kennis over en belang van cultuurhistorische waarden voor gebiedsontwikkelingen die majeur zijn voor de provincie Noord-Brabant, plaatsvinden in cultuurhistorisch waardevolle gebieden of die een duidelijke relatie hebben met onze verhaallijnen. • Inbreng van erfgoed-expertise in de provinciale omgevingsprogramma's (regio-teams, omgevingstafels etc.) o.a. door beweging te stimuleren en mee te investeren om erfgoed in te brengen in gebiedsontwikkelingen.
<p>Sport</p> 	<p><i>Stimulans Brabant beweegt gezond.</i> Sport heeft bewezen om al goed de verbinding te leggen met andere domeinen en we gaan nog actiever op zoek naar manieren om de Brabander te stimuleren gezond te bewegen.</p> <p>Denk aan innovatieve ontwikkelingen op het gebied van het verbeteren van leefstijl, het stimuleren van gezondheid en sport als middel, waarbij sport wordt ingezet in cross-overs met andere provinciale opgaven.</p>
<p>Vrijetijd</p> 	<p>VTE is bij uitstek een verbinder tussen de opgaven cultuur, erfgoed en sport en andere provinciale opgaven. Het gaat nooit om het vermaken van een bezoeker op zich, het gaat om in stand houden van het voorzieningenniveau, verbeteren van het leefklimaat, bijdragen aan nieuwe of sterkere verdienmodellen, of het etaleren van maatschappelijke opgaven. Zo biedt vrijetijd agrariërs een positief podium om de duurzame ontwikkelingen in Brabant te stimuleren en dat sluit aan op het beleidskader Landbouw & Voedsel: Het is belangrijk dat de landbouw en voedselketen dicht bij de consument wordt gebracht; de Brabander moet het kunnen voelen, ervaren en beleven.</p>